

قسمت هشتم

www.iran-archive.com

حزب توده در سال ۱۳۲۴-۱۳۲۵

فصل اول

قبل از آذر ماه ۱۳۲۴

وضع حزب توده تا آذرماه سال ۱۳۲۴ شمسی بشرح زیر بود :

دولت بیات بزودی یعنی در تاریخ ۲۹ فروردین این سال استعفا داد و دولت حکیمی در بیست و سوم اردیبهشت ماه جایگزین آن گردید (۱) اما این دولت نیز با اشکالات فراوان داخل مجلس و خارج از آن مواجه شد بالاخره روز سیزدهم خرداد ساقط شد و محسن صدر « صدراشراف » زمام امور دولت را بدست گرفت. (۲)

(۱) - ابراهیم حکیمی « حکیم الملك » سه بار از طرف شاهنشاه مأمور تشکیل کابینه گردید بار اول در روز ۲۳ اردیبهشت ۱۳۲۴ کابینه اش را تشکیل داد ولی پس از تشریح برنامه دولت در مجلس بارأی کمبود اکثریت مواجه شد و روز ۱۳ خرداد از سرسرای مجلس پیاده بیخانه اش رفت بار دیگر روز ۱۲ آبان ۱۳۲۴ بعد از صدراشراف نخست وزیر شد و مسئله آذربایجان و عدم تخلیه ایران را در سازمان ملل و شورای امنیت مطرح کرد مرتبه سوم در روز ۶ دیماه ۱۳۲۶ نخست وزیر شد و طی نامه‌ای که برای قوام السلطنه نوشت لقب (جناب اشرف) را از او گرفت دولت حکیمی چند بار در مجلس استیضاح شد . از حوادث مهم سومین دوره نخست وزیری او تظاهرات فدائیان اسلام و زدو خورد آنها با مأمورین انتظامی بود که منجر بدستگیری عده‌ئی از رهبران این جمعیت و متواری شدن بقیه گردید .

(۲) محسن صدر . صدراشراف از نخست وزیرانی بود که در مدت کوتاه زمامداریش بزرگترین حادثه سیاسی بیست سال اخیر ایران بوقوع پیوست . این حادثه عبارت از تشکیل فرقه دموکرات و قیام پیشه‌وری در آذربایجان و قاضی محمد در کردستان و تشکیل حکومت‌های پویشالی در این دو استان بود . صدراشراف که روز ۲۲ خرداد ۱۳۲۴ نخست وزیر شده بود پس از یکماه چهار روز مستعفی گردید و بار دیگر روز ۲۶ تیر مأمور تشکیل کابینه شد و دوره دوم نخست وزیریش در روز ۲۰ مهر ۱۳۲۴ پایان یافت .

در دوره صدارت وی برای اولین بار پس از حادثه شهریور ۱۳۲۰ بودجه کل کشور در مجلس تصویب شد و پایان جنگ دوم جهانی اعلام گردید .

حزب توده هم مطابق معمول با تمام این دولت ها مخالف بود و تاملی توانست اشکال تراشی میکرد .

سازمان حزب توده در این سال طبق همان روش دیرین ارباب و با استفاده از موفقیت های جهانی همسایه شمالی (شکست نازیها و سقوط برلن) رویتوسعه میرفت تعداد اعضاء این حزب در این سال در تهران به ۲۵۰۰ نفر میرسید . سازمان جوانان به ۸۰۰ نفر و تشکیلات زنان به ۵۰۰ نفر و این توسعه در همه جا نمایان بود بویژه در استانهای شمالی بطوریکه مجموعاً در تمام ایران تعداد اعضاء حزب توده و سازمان جوانان و سایر سازمانهای وابسته بآن به ده هزار نفر رسیده اتحادیه ها رو بتوسعه بودند و سران شورای متحده ادعا میکردند که تمام کارگران را متشکل ساخته اند اما درحقیقت موفق بقریب شصت یا هفتاد درصد کارگران گردیده بودند .

در اصفهان جریان جالبی می گذشت بدین معنی : با وجودیکه تقی فداکار رسماً عضو فرا کسیون توده بود در آنجا از غیبتش سوء استفاده شده و کادرهای اعزامی مرکز در اتحادیه ها علیه او دست به تحریکاتی زدند که منجر به زد و خورد در داخل حزب و اتحادیه گردید . گرچه این زد و خورد ها سبب تضعیف اتحادیه شد ولی حزب توده اصفهان در این گیرودار موفقیتی بدست آورد و برای اولین بار موفق بجلب عده ای از کارگران به حزب توده شد .

اغلب سران سابق اتحادیه ها بشخص فداکار وفادار ماندند اما در میان کارگران ساده تقی فداکار نفوذ سابق خود را تا حدی ازدست داده و همین مطلب موجب آن گردید که مخالفان بتوانند از فرصت استفاده کنند و حمله خود را با اتحادیه ها آغاز نمایند تا جائی که بعضی از سران سابق اتحادیه کنار رفتند و اتحادیه ها گاه از هم پاشیده میشدند و زمانی دوباره نضج می گرفتند .

اما در دوره اعتلای مجدد هرگز قدرت بی پایه پیشین نرسید و کارگران بجای اضافه مزدکاری جز زد و خورد نداشتند لذا جمعی مایوس گشته و کنار رفتند تا آنکه تقی فداکار بالاخره با وابستگی اتحادیه های اصفهان بشورای متحده موافقت کرد

و شورای مرکزی تهران این امر را پیروزی بزرگی برای خود تلقی نمود. در همین سال بود که شورای متحده کارگران بعضویت فدراسیون بین‌المللی کارگران که زیر نفوذ کمونیست‌ها بود رسید و در این باره نیز تبلیغات شدیدی بعمل آمد و آنرا به‌شابه پیروزی بزرگی قلمداد کردند.

تشکیل اتحادیه دهقانان

در این سال در جنب حزب توده « اتحادیه دهقانان » بوجود آمد که با شعار های تند و تحریک آمیزی شروع بفعالیت کرد مخصوصاً این فعالیت در آذربایجان، گیلان، مازندران موجب تحریک و تهییج عده زیادی از دهاقین شد که یا بهره‌مالکانه نمی پرداختند و یا بقتل و غارت دست میزدند.

قتل پیرمرد بی آزاری مانند حاج احتشام لیقوانی تأثیر ناگواری در اذهان مردم بخشید و تنفر شدیدی در میان کلیه دهقانان بوجود آورد.

بدیهی است نفس این عمل مالکین شمال را سخت مرعوب ساخت بطوریکه اغلب مالکین آن دوره جرئت نداشتند با مالک خود سفر کنند و مباشرین آنها نیز از روبرو شدن با دهقانان دوری جسته و از رفتن بدهات خودداری میکردند و با این ترتیب املاک روبرویرانی میرفت ورشته امور بیش از پیش از هم می‌گسست.

تشکیل کنفرانس ایالتی تهران

اتفاق مهمی که در این سال افتاد تشکیل کنفرانس تهران در تاریخ ۲۶ مرداد ماه ۱۳۲۴ شمسی با حضور ۱۹۲ نماینده در سالن کلوپ مرکزی با ریاست سنی مهدی کیمرام گشایش یافت مهمترین اقدام این کنفرانس انتخاب اعضاء کمیته ایالتی تهران « ۱۱ نفر » بود که بشرح زیر می‌باشد.

۱ - نصرت‌الله اعزازی (دبیر کمیته ایالتی)

۲ - عباس صابری

۳ - تقی مکی نژاد

۴ - محمد فرجامی

۵ - حسین مینوئی

۶ - عماد الموتی

۷ - علی کباری

۸ - نادر شرمینی

۹ - محمد علی جواهری

۱۰ - انورخامه ای

۱۱ - دکتر احمد سادات عقیلی

انورخامه ای پس از انتخاب شدن بلافاصله از عضویت کمیته ایالتی تهران استعفاء داد .

نصرت الله اعزازی و عباس صابری در وقایع آذربایجان و تشکیل فرقه دموکرات آذربایجان بعلمت اختلافی که بین آنها بر سر رهبری و اشغال مقامات حزبی بخصوص موضوع آذربایجان بوجود آمده بود کنار گذارده شدند .

ضمناً در این کنفرانس اساس نامه سازمان جوانان نیز مورد بحث قرار گرفت و موقتاً تصویب شد تا بعداً در کنگره سازمان مذکور مورد بررسی و تصویب قرار گیرد .

سقوط برلن بدست نیروهای متفقین

در ۱۲ اردیبهشت ماه ۱۳۲۴ (دوم ماه مه ۱۹۴۵) برلن پایتخت آلمان بدست نیروهای متفقین سقوط کرد و یک هفته بعد اعلام شد که دولت آلمان بدون قید شرط تسلیم گردیده و جنگ اروپا پایان رسیده است . لذا روز ۱۸ اردیبهشت ماه ۱۳۲۴ روز پیروزی اعلام شد و در این روز حزب توده و سازمان های وابسته آن در اغلب شهرهای ایران دست بتظاهرات بزرگی زدند تا سهمی از این پیروزی را بخود نسبت دهند و اسلحه ارباب آتی خود را تیزتر گردانند .

هر بهانه کوچکی کافی بود که کارگران و دانش آموزان دست از کار و تحصیل بکشند و در خیابانها راه بیفتند و شعارهایی که اغلب پی به باطن و مفهوم آنها نمی بردند بر زبان برانند از جمله شعار مرگ بر ساعت (یعنی ساعد) که زبانزد خاص و عامه شد .

روز بیست و ششم تیر ماه کنفرانس پتسدام با شرکت استالین . چرچیل و

ترومن تشکیل گردید و در همین کنفرانس در روز ۱۳ مرداد تصمیم به تخلیه ایران از کلیه قشون متفقین گرفته شد .

طبق معاهده سه جانبه که در کنفرانس تهران نیز تأیید شده بود مقرر گشت که ارتش های اشغالی متفقین بلافاصله پس از خاتمه جنگ در ظرف ۶ ماه ایران را تخلیه کنند .

در همین ایام حزب کارگر بریتانیا پیروز شد و دولت محافظه کار را شکست داد و حزب توده یکبار دیگر این پیروزی را بسود خود تلقی کرد برای سران حزب کارگر تلگراف تهنیت فرستاد تا موفقیت بین المللی خود را از این نظر مستحکم کند .

چون جنگ خاور دور هنوز ادامه داشت پس از رها کردن اولین بمب اتمی امریکا بر هیروشیما و نا کازاگی و احتمال قوی به تسلیم شدن دولت ژاپن ، دولت روسیه وقت را برای ورود در جنگ خاور دور و استفاده از آب گل آلود مناسب دیده و در بامداد روز هیجدهم مرداد به ژاپن اعلام جنگ داد . روز بیستم مرداد ژاپن هم تسلیم شده و جنگ جهانی یکسره پایان یافت اما اثری از شروع تخلیه خاک ایران از قوای متفقین مشهود نگردید .

عدم تخلیه ایران از طرف قوای دولت شوروی

چون ارتش سرخ کوچکترین اقدامی برای تخلیه ایران نمی کرد روزیست و یکم شهریور ماه وزارت امور خارجه ایران سه یادداشت به سفارتخانه های شوروی ، وانگلیس و آمریکا تسلیم نمود و تقاضای تخلیه ایران را حدا کثر در مدت شش ماه نمود اما روسیه که در مسئله نعمت در ایران شکست خورده بود در مورد تخلیه ایران دست باجرای نقشه خانمان بر اندازی در آذربایجان زد . سران روس توقع داشتند که پیش از پایان جنگ امتیاز نعمت شمال را تحصیل

کنند و پایگاه اقتصادی و سیاسی مهمی در کشور مابدست آورند و ارتش خود را خارج از نفوذ فوق‌الذکر نگهدارند و چون تیرشان بسنگ خورد. ابتدا گفتند که جنگ خاور دور پایان نیافته و وقتی هم که در آنجا جنگ پایان یافت معاذیر بی پایه دیگری پیش کشیدند و چون فشار از هر طرف رو بزیادت میرفت در صدد بر آمدند که بنام يك انقلاب داخلی پایگاه نظامی و سیاسی مهمی در یکی از ایالات ایران برای خود بوجود آورند. تا هم تهران را از راه تبریز پیوسته تهدید کنند و هم در صورتیکه موفق گردند شعله اغتشاش آذربایجان و کردستان را بنقاط دیگر ایران سرایت دهند.

در این سال موفق شدند دو دولت دست نشانده در خاک وطن ما تشکیل دهند که یکی بنام جمهوری کردستان در مها باد مرکز نواحی کردنشین شمال غربی ایران و دیگری بعنوان دولت خودمختار آذربایجان در همسایگی کشور شوروی بود. این دو دولت در آذرماه ۱۳۲۴ موجودیت خود را اعلام نمودند و پس از یکسال هر دو معدوم و نابود شدند. با این حال فاصله بین تشکیل و برچیده شدن بساط آنها یکی از بحرانی ترین ادوار مهم و پرمخاطره تاریخ ایران بشمار میرود و در طی آن از روش کمونیستها اطلاعات سودمندی بدست آورده شد.

آنچه بنام جمهوری کرد - نامیده شد از نهضت ملی طوایف کرد سرچشمه میگرفت که انگلیسها در دوران جنگ اول جهانی ایجاد کرده بودند و روسها در دوران جنگ دوم جهانی آنرا تقویت نمودند.

کردها در خاک ایران و کشورهای دیگر مجاور سکونت دارند و از لحاظ نژاد و زبان تماماً ایرانی هستند. روسها در میان کردهای ساکن کشور ایران رخنه کردند و میخواستند نواحی شمال غربی ایران را یکی از کشورهای دست نشانده خود کنند و تشکیل کشور کرد نیز برای انجام همین منظور بود. امید روسیه این بود که بعدها این دولت را توسعه داده و کردهای ساکن عراق و ترکیه را ضمیمه آن کند.

متمردین کردستان علناً سر از اطاعت دولت مرکزی ایران بر تافتند و از دستورهای که از خارج کشور صادر میشد اطاعت کردند و دستگاه حکومتی و سازمان

اداری خود را تحت تعلیمات و حمایت دولت شوروی تشکیل دادند عده زیادی از افراد طوایف کرد که از آن حکومت مظنون و مشکوک شده بودند از ترس حضور نیروی بیگانه دم نمیزدند ولی دیری نگذشت که برای اعاده تسلط دولت مرکزی در آن نواحی بیاری ارتش شاهنشاهی برخاستند .

چنانچه قبلاً ذکر شد دولت شوروی که یکی از امضاء کنندگان پیمان اتحاد سه جانبه بود ملزم و متعهد شده بود که در ظرف شش ماه پس از خاتمه جنگ کلیه نیروی نظامی خود را از کشور ایران بیرون ببرد دولتهای آمریکا ، روسیه و انگلستان ملتزم و متعهد شده بودند که استقلال و حق حاکمیت و تمامیت ارضی ایران را محترم شمرند . روزیازدهم اسفند ۱۳۲۴ مصادف با آخرین روزی بود که دوره شش ماهه پس از اختتام جنگ سپری میگشت و در آنروز نیروهای انگلیسی و امریکایی کلاً از خاک میهن ما بیرون رفته بودند . ولی با کمال تعجب و نگرانی دیدیم که استالین بقول مؤکد خود وفا نکرد و نه تنها نیروی خود را از کشور ما خارج نساخت بلکه رویه‌ای پیش گرفت که جهان آزاد را نگران و متوجه ایران نمود .

در ماه مرداد ۱۳۲۴ عمال فرقه دموکرات چندین دستگاه از عمارت دولتی تبریز یعنی مرکز استان آذربایجان را بقهر و عنف تصرف کردند و نیروی شوروی سر بازان ایرانی را در سر بازخانه‌های خود زندانی نمودند .

در همین ایام بدون اطلاع کمیته مرکزی حزب توده کمیته ایالتی آن حزب در آذربایجان انحلال خود را اعلام کرد و در فرقه جدید التأسیس پیشه‌وری بنام «دموکرات آذربایجان» مستحیل شد و این واقعه در تهران برای زعمای حزب توده که اطلاعی از اقدامات رفقای خود در تبریز نداشتند گیج کننده بود و باعضاء ساده حزب که عادت را پرسش میکردند جواب بی سروتهی می دادند .

فصل دوم

وقایع شوم آذربایجان

جعفر پیشه‌وری روز سوم شهریورماه ۱۳۲۴ مایوس از تهران و مجلس چهاردهم که اعتبار نامه‌اش را لغو کرده بود و دلگیر از اینکه روزنامه‌اش توقیف شده وارد تبریز شد با همکاری میرزا علی شبستری که بعد از شهریور ۱۳۲۰ با اوستری بشوروی کرده بود و صادق پادگان و صلاح‌دید سیاست خارجی اساس و موجودیت سازمان فرقه دموکرات را ضمن بیان‌های چاپی که در روز دوازدهم شهریور ماه منتشر شد با اطلاع عموم اهالی تبریز و آذربایجان رسانید این بیانیه بدو زبان فارسی و ترکی منتشر شد. (۱)

-
- (۱) عین متن نخستین بیانیه فرقه دموکرات نقل از کتاب ترکی دوازده شهریور سال ۱۳۲۴-۱۳۲۵ (شهریورین اون ایکی سی) . صفحه ۷ تا ۱۰
- « ۱- برای حفظ و استقلال تمامیت ایران باید بخلق آذربایجان آزادی داخلی و خودمختاری « مدنی داده شود تا بتواند در راه فرهنگ خویش و آبادی و ترقی آذربایجان با مراعات « قوانین عادلانه مملکت سرنوشت خویش را تعیین کنند . «
- « ۲- برای اجرای این منظور باید بزودی انجمن‌های ایالتی و ولایتی انتخاب شوند « و بکارآغاز کنند . «
- « ۳- در دبستان‌های آذربایجان تعلیمات تاسه کلاس فقط بزبان آذربایجانی باید باشد « و از کلاس سوم بیلا زبان فارسی را نیز از لحاظ اینکه زبان دولتی است باید توأم با زبان « آذربایجانی تدریس شود . «
- « تشکیل دانشگاه ملی در آذربایجان یکی از مقاصد اساسی فرقه دموکرات آذربایجان « است . «
- « ۴- فرقه دموکرات آذربایجان در راه توسعه صنایع و کارخانجات سعی جدی مبذول «

در آن موقع در آذربایجان جز حزب توده تشکیلات سیاسی دیگری وجود نداشت. در یادداشت‌هایی که پیشه‌وری راجع به تشکیل فرقه دموکرات نوشته در مورد تشکیلات حزب توده می‌نویسد:

بقیه از صفحه قبل

« خواهد داشت و کوشش خواهد کرد که کارخانه های موجود را تکمیل و برای رفع بیکاری «
« و توسعه صنایع دستی و ماشینی و وسایلی ایجاد کرده کارخانجات نو بوجود آورد » .
« ۵- توسعه تجارت را فرقه دموکرات آذربایجان یکی از مسائل جدی و ضروری «
« می شمارد تا امروز بسته بودن راههای تجارت موجب از دست رفتن مایمک دهقانان و «
« و باغداران و خرده مالکین شد . و آنها بگدائی سوق داده است . بمنظور جلوگیری از «
« تشدید این وضع فرقه دموکرات آذربایجان برای امتعه آذربایجان بازار و برای صدور «
« امتعه آذربایجان بازارهای خارجی راههای ترانزیتی پیدا خواهد کرد و بدینوسیله از «
« نقصان ثروت عمومی جلوگیری خواهد نمود » .

« ۶- یکی دیگر از مقاصد اساسی فرقه دموکرات آذربایجان آباد کردن شهرهای «
« آذربایجان است . برای نیل بدین مقصود فرقه سعی خواهد کرد بزودی قانون انجمن‌های «
« شهرتغییر یابد و اهالی مستقلاً برای آبادی شهرها کوشش کند و آنها را بشکل معاصر و «
« آبرومندی درآورند . مخصوصاً تأمین آب شهر تبریز یکی از مسائل فوری و جاری فرقه «
« دموکرات آذربایجان است » .

« ۷- مؤسین فرقه دموکرات آذربایجان بخواهی میدانند که نیروی اقتصادی و مولد «
« ثروت مملکت بازوان توانای دهقانان است بنا بر این فرقه نمیتواند جنبش موجود دهقانان «
« را ندیده بگیرد و بنا بر این کوشش خواهد کرد که برای تأمین احتیاجات دهقانان قدمهای «
« اساسی برداشته شود . مخصوصاً تعیین حدود معین بین دهقانان و اربابان و جلوگیری از «
« مالیات‌هایی که از طرف بعضی اربابان اختراع شده از وظایف فوری فرقه دموکرات «
« آذربایجان است » .

« فرقه کوشش خواهد نمود این مسئله طوری حل شود که هم دهقانان راضی شوند «
« و هم مالکین بآینده خود اطمینان یافته و بارعبت برای آبادی ده خود و مملکت بذل مجاهدت «
« نمایند . زمین های خالصه و زمینهای اربابی آنتهایی که آذربایجان را ترك و فرار کرده «
« محصول زحمات خلق آذربایجان را در تبران و سایر شهرها خرج می‌کنند ، اگر بزودی «
« بآذربایجان مراجعت نکنند بعقیده فرقه دموکرات باید بدون قید و شرط در اختیار دهقانان «
« گذارده شود . ما کسانی را که برای خاطر عیش و نوش خود ثروت آذربایجان را بخارج «
« می برند آذربایجانی حساب نمیکنیم اگر آنها از برگشتن بآذربایجان امتناع ورزند برای «
« آنها در آذربایجان حتی قائل نیستیم . علاوه بر این فرقه سعی خواهد کرد که بشکل سهل «
« و ساده‌ای زمین و وسایل زراعت اکثریت دهقانان آذربایجان را تأمین نماید » .

بقیه در صفحه بعد

« این سازمان در نتیجه مبارزه غلط چندین ساله خود فرسوده و بدنام شده است. «
« جبهه آزادی بر اثر زحمات من و شبستری بوجود آمده بود و وعده‌ای از آزادیخواهان «
« قدیمی و مشروطه چپی‌ها عضویت آنرا داشتند با آنکه آلودگی نداشت معیناً فاقد «
« قدرت مبارزه بود. »

بقیه از صفحه قبل

- « ۸- یکی دیگر از وظایف مهم فرقه دموکرات مبارزه با بیکاری است. این خطر از «
« هم اکنون خود را بصورت جدی نشان میدهد و در آینده روز بروز جدی تر خواهد شد. «
« از طرف دولت مرکزی و مأمورین محلی در این خصوص هیچ قدمی برداشته نشده است «
« و اگر کاربرد بنموال دوام یابد اکثریت خلق آذربایجان دچار وضع وخیمی خواهند گردید «.
« فرقه خواهد کوشید که برای جلوگیری از این خطر تدابیر جدی اتخاذ شود. عجلتاً «
« تأسیس کارخانجات، توسعه تجارت و تأسیس سازمانهای زراعتی و کشیدن راههای آهن «
« و شوسه ممکن است تا اندازه‌ای مفید واقع گردد. «
« ۹- در قانون انتخابات بخلق آذربایجان ظلم بزرگی شده است. بر طبق اطلاعات «
« دقیق در اینجا بیش از چهار میلیون آذربایجانی زندگی می‌کنند اما بموجب این قانون «
« غیر عادلانه در مجلس شورای ملی به آذربایجان فقط بیست کرسی اختصاص داده شده است «
« و قطعاً این تقسیم، تقسیم متناسبی نیست. «
« فرقه دموکرات آذربایجان کوشش خواهد کرد که آذربایجان به نسبت نفوسش حق «
« انتخاب وکیل داشته باشد. نمایندگان آذربایجان تقریباً میتواند يك ثلث نمایندگان «
« مجلس را تشکیل دهند. «
« فرقه دموکرات آذربایجان طرفدار آزادی مطلق انتخابات مجلس است و با دخالتهای «
« مأمورین دولت و پولداران از طریق تهدید تطمیع جداً مخالفت خواهد کرد. «
« انتخابات باید در تمام ایران در آن واحد شروع شود و بسرعت خاتمه یابد. «
« ۱۰- فرقه دموکرات آذربایجان با اشخاص فاسد و مختلس و رشوه خواریکه وارد «
« ادارات دولتی شده‌اند مبارزه جدی خواهد کرد و از مأمورین صالح و درستکار دولت قدردانی «
« خواهد نمود. «
« مخصوصاً فرقه خواهد کوشید که شرایط معاش زندگی مأمورین دولت طوری اصلاح «
« شود که دیگر برای آنها بهانه دزدی و خیانت نماند و بتوانند برای خود زندگانی آبرومندی «
« بوجود آورند. «
« ۱۱- فرقه دموکرات آذربایجان سعی خواهد کرد که بیش از نصف مالیاتهاییکه از «
« آذربایجان گرفته میشود صرف رفع احتیاجات خود آذربایجان گردد و از مالیاتهای غیر «
« مستقیم بطور جدی کاسته شود. «
« ۱۲- فرقه دموکرات آذربایجان طرفدار حفظ دوستی با کلیه دول دموکرات و «
« بقیه در صفحه بعد

درباره بیانیه منتشره ۱۲ شهریور ۱۳۲۴ جعفر پیشه‌وری در یادداشت‌های خود (نقل از کتاب مرگ بود باز گشت هم بود صفحه ۲۱) چنین می‌نویسد :

« در این بیانیه دوماده که یکی مربوط بزبان ترکی و دیگری مربوط به « خود مختاری آذربایجان بود در بین فارسیها و طرفداران آنها اثر سوئی کرد ولی ده « ماده دیگر خوش ظاهر و خوب بود . »

آنهاییکه از نزدیک شاهد جریان تشکیل فرقه منبور بودند میدانستند در زیر کاسه نیم کاسه‌ای قرار گرفته و بر خود لرزیدند و کسانی که تنها از دور اخباری در این باره می‌شنیدند وقتی مواد اول و چهارم اعلامیه منبور را که مربوط به محور زبان فارسی و آثار ایرانی و تجزیه آذربایجان بود خواندند ب فکر فرو رفتند و منتظر وقایع و حوادث آینده شدند .

این اعلامیه پس از انتشار با مخالفت شدید اغلب آزادیخواهان روبرو گردید و از پیشه‌وری تقاضا کردند تا ماده منبور حذف و یا تعدیل شوند ولی پیشه‌وری که اختیاری از خود نداشت و مقصود از شورش منبور نیز انجام همان دو منظور بود این دو ماده را نتوانست حذف کند و یا مورد تجدید نظر قرار دهد مثلاً در رضائیه آقایان

بقیه از صفحه قبل

« مخصوصاً با متفقین است و برای ادامه این دوستی کوشش خواهد کرد تا دست عناصر خیانتکاری « که میخواهند در تهران و شهرستانها دوستی بین ایران و دول دموکرات را برهم زنند از « کارهای اجتماعی و سیاسی و دولتی کوتاه شود . »

« اینست مقاصد اساسی بانیان فرقه دموکرات آذربایجان . ما امیدواریم که هر « آذربایجانی وطن پرست خواه در داخل آذربایجان و خواه در خارج برای نیل باین مقاصد « با ما هم آواز هم گام خواهد شد . طبیعی است که اگر انسان خانه خود را اصلاح نکند « نمیتواند برای محله و شهر یا کشور کار کند ما اول از خانه خود آذربایجان آغاز میکنیم « و یقین داریم که اصلاح و ترقی آذربایجان سبب ترقی ایران خواهد شد و وطن ما بدینوسیله « از چنگال قلدرها و مرتجعین رهائی خواهد یافت . »

زنده باد آذربایجان دموکرات .

زنده باد ایران آزاد و مستقل .

زنده باد مشعل حقیقی آزادی ایران و آذربایجان .

فرقه دموکرات آذربایجان

حمید آقازاده - ابراهیم سپهر - صولت آقازاده - کر معلی زمانی - ربیع انصاری مصطفی منوچهری در منزل شخص اخیر جلسه‌ای تشکیل دادند و در نتیجه مطالعه اعلامیه منبور تلگراف زیر را به تبریز مخایره کردند :

« تبریز کمیته مرکزی فرقه دموکرات آذربایجان چون لازم است چند ماده »
« از مرانامه فرقه اصلاح گردد متمنی است دو نفر نماینده اعزام دارید تا پس از »
« مذاکره اصلاح مواد در رضائیه نیز فرقه تشکیل شود »

چند روز بعد حسینقلی کاتبی مدیر روزنامه فریاد و جعفر کاویان و رسام هوزع زاده وارد رضائیه شدند و با آقایان نامبرده مذاکره کردند چون نتوانستند افکار خود را بمعترضین بقبولانند مراجعت نمودند . پیشه‌وری تلگراف زیر را بر رضائیه مخایره کرد .

« من احتیاج بفرقه دموکرات مشروطه نخواهم داشت »
با وجود نزدیک شدن تاریخ تخلیه نیروی متفقین از ایران دولت شوروی عده زیادی واحدهای جدید خود را بنحاک ایران وارد کرد ، از طرفی مأمورین دولت شوروی میان ماجراجویان فرقه و دهقانان ساده لوح اسلحه تقسیم میشد شعار تقسیم اراضی جملگی دهقانان را فریفته می کرد و آنان رادرسازمان فدائی گرد می آورد .
گزارشهای واصله از طرف مأمورین ژاندارمری حاکی از این بود که دردهات « قلی کندی » بین مراغه و میان دو آب و ده اونیق بین تر کمن چای و میانه و « یام » بین مرند و تبریز بوسیله کامیونهای مخصوصی شروع بتقسیم اسلحه شد ، این نقاط چون پاسگاههای قابل توجه نداشتند از دست رفتنشان مورد توجه و اهمیت واقع نشده و دولت مرکزی و مأمورین آن در آذربایجان حدس میزدند که همانطوریکه گفته میشد این اقدامات فقط بر اثر ظلم و تعدی ژاندارمری و عصیانیت و خشم کشاورزان صورت گرفته در صورتیکه جریان تقسیم اسلحه و رفتار مأمورین خارجی در آذربایجان نشان میداد که این عملیات دامنه وسیعی دارد .

حمله فدائیان فرقه دموکرات

اولین حمله فدائیان فرقه دموکرات بیادگان میانه بوده و روز ۲۴ آبانماه ۱۳۲۴ آنرا تصرف کردند و بسیاری از مردم متوجه شدند که این تظاهرات عادی نیست بلکه خیانتی است علیه دولت مرکزی.

لشکر ۳ تبریز طی تلگراف شماره ۳۵۱۳ بستان ارتش اطلاع داد .
« ستاد ارتش - گزارشات رسیده به ژاندارمری و گزارش فرمانده پادگان »
« مراغه حاکی است : »

« ۱ - ازقریه « قلی کندی » بین میانسدوآب و مراغه عده‌ای مسلح شدند »
« ژاندارمری برای تحقیق مأمور بمحل اعزام میدارد بمحض نزدیک شدن مأمورین »
« ژاندارم مورد شلیک واقع میشوند در نتیجه دو نفر مسلح بتفنگ برنوجلب و به »
« مراغه می‌آوردند . مقامات شوروی اصرار دارند دستگیرشدگان مرخص شوند »
« ۲ - درمحل « دیزیار » دوکامیون اسلحه تقسیم شده رعایا بدسته ژاندارمری »
« عجب شیر » حمله و فعلا درمحاصره وزدو خورد ادامه دارد . شوروی‌ها ازخروج »
« ژاندارم‌ها برای تقویت پاسگاه‌های خود ازمراغه جداً مخالفت می‌نمایند »
« ۳ - درده « اونیق » بین ترکمنچای و میانه عده‌ای ازرعایای مسلح راه را »
« مسدود و از عبور مرور جلو گیری ویکنفر استوار را که بمرخصی میرفته از »
« اتوبوس پائین کشیده وشدیداً کتاکزده‌اند چون سیم تلگراف میانه قطع شده لذا »
« این اطلاع بوسیله تلفن داده شده است . »

« رئیس ناحیه ژاندارمری و کفیل استانداری امروز صبح بفرماندهی آمده »
« پس از مذاکره درباب اطلاعات بالارئیس ناحیه اظهارمیکرد دوروزاست ازخروج »
« حتی یکنفر ژاندارم ازتبریز جلو گیری نموده ومحتاج به پروانه عبور ازمقامات »
« شوروی میباشد ومقامات شوروی بعناوین مختلف ازدادن جواز دفع الوقت مینمایند. »
« قرارشدازطرف کفیل استانداری مراتب بژنرال کنسولگری شوروی نوشته »

« شود نتیجه اقدامات بعداً بعرض خواهد رسید. »
« ضمناً بعرض میرساند ممکن است در نقاط دیگر نیز اتفاقاتی افتاده باشد و »
« بواسطه خرابی سیم‌های تلگراف اطلاعی نیست »

سرتیپ درخشانی

این اقدامات در تهران دو انعکاس متضاد داشت :

حزب توده با وجود غافلگیری چون حس کرده بود که سر رشته اقدامات آذربایجان در کجا است تعجباً هر چه اتفاق می‌افتاد با آب و تاب مستحسن و خوب جلوه می‌داد و با این ترتیب رعب بیشتری در دلها می‌افکند ، ملیون بر آشفته در مجلس و جراید و محافل دست با اعتراض می‌زدند . دامنه زدوخوردها باین علت توسعه می‌یافت و مردم معمولی که اکثریت را تشکیل میدادند بوحشت افتاده بودند .

روز چهارم مهر مردم زنجان که از شرارت عده‌ای ماجراجو بستوه آمده بودند مدارس و دکان‌ها را بسته بمسجد پناه بردند باین حال او باش بهجوم خود ادامه داده سر و دست فرماندار وقت « فیهمی » را شکسته و یکمتر از افراد عادی را بقتل رساندند .

چون در تهران جمعی مسئله آذربایجان را ساده‌تر از آنچه بود تصور نموده و می‌پنداشتند که این اقدامات عکس‌العمل رد اعتبار نامه پیشه‌وری است و قصد دیگر اعزام عده‌ای از نمایندگان کمونیست از ایالت آذربایجان بمجلس آینده می‌باشد لذا . کوشش بعمل آوردند که این نقشه هم نقش بر آب شود در نتیجه روز نوزدهم مهر در مجلس ماده واحدی تصویب شد که طبق آن بمحض اینکه خاك ایران از نیروی متفقین تخلیه گردد فرمان انتخابات صادر و مقدمات آن آغاز شود .

در این مورد فقط حزب توده با این ماده واحده مخالف بود زیرا میخواست زیر سایه سر نیزه بیگانه و مراحم بی‌پایان روسیه عده بیشتری از « رفقا » بعنوان وکیل بر کرسی مجلس تکیه بزنند .

حزب دموکرات مجدداً تقاضای تدریس بزبان ترکی و خود مختاری کامل

را نموده مذاکرات بانمایندگان دولت مرکزی بدون نتیجه ماند زیرا دولت مرکزی گرچه با تدریس زبان ترکی موافقت نمود ولی تقاضای خودمختاری را رد کرد .
علائم نشان میداد که « خود مختاری » اولین قدم الحاق آذربایجان به شوروی بشمار میرود . محمد بی‌ریا شاعر و رئیس اتحادیه کارگری کمونیست آذربایجان چنین می‌گفت :

« من بیایکومی آیم ، تا از آب حیات آن بیاشامم و وقتی که با کو را دیدم ،
« اشکها از دیدگان بیفشانم . »

اقدامات دیگر فرقه دموکرات

حزب دموکرات آذربایجان خود مختاری کامل را هدف خود دانسته و شروع با انتخابات « مجلس ملی » ایالت نمودند با وجودیکه مجلس شورای ملی در ۱۹ مهر در تصویب نامه خود انتخابات را تا زمانی که نیروهای خارجی ایران را ترک ننموده‌اند منع نموده بود معینا در انتخابات فقط کاندیدهای حزب شرکت داشتند نه ارگانهای غیر کمونیستی و همچنین کلیه مکاتبات هنگام پخش در آذربایجان از طرف مأمورین شوروی سانسور میشد .

در ۲۱ شهریور ماه ۱۳۲۴ دستگاه رهبری فرقه دموکرات بمنظور متمرکز کردن امور جلسه عمومی مؤسسين را تشکیل داد و کمیته‌ای بنام کمیته مؤسسين مرکب از ۱۱ نفر در این جلسه انتخاب شدند . در همان روز کمیته ایالتی حزب توده آذربایجان بدون اطلاع حزب توده انحلال خود را اعلام کرد و بفرقه دموکرات آذربایجان ملحق گردید .

شورای متحده ایالتی کارگران آذربایجان که تا آن روز بوسیله حزب توده رهبری میشد رهبری سیاسی فرقه دموکرات آذربایجان را پذیرفت .

در ۱۰ مهر ماه ۱۳۲۴ نخستین کنگره فرقه دموکرات آذربایجان تشکیل یافت این کنگره سه روز دوام داشت و برنامه و نظامنامه فرقه دموکرات آذربایجان را تصویب کرد .

در ۱۷ آبانماه در جلسه کمیته مرکزی فرقه دموکرات تصمیمی راجع
باخراج مأمورین و قوای دولتی از آذربایجان اتخاذ گردید .

در ۲۷ آبانماه حکومت مرکزی بمنظور کمک به تبریز نیروئی اعزام داشته بود
که روز ۲۸ آبانماه در شریف آباد (قزوین) نیروهای شوروی از پیشروی آن جلوگیری
کرد .

در ۲۹ آبانماه کنگره بزرگ خلق فرقه دموکرات در سالن شیر و خورشید شهر
تبریز با شرکت بیش از ۷۰۰ نفر نمایندگان کذائی تشکیل یافت اغلب نمایندگان
که از مهاجرین بودند حتی نمی دانستند که برای چه آمده اند و محل انتخاب آنها
کجا است .

در این کنگره تلگرافی که برای دولت ایران و کلیه نمایندگان خارج بایستی
فرستاده شود مورد تصویب واقع گردید و قطعنامه هائی هم تصویب شد . (۱)

(۱) متن تلگراف هیئت رئیسه مجلس مؤسسان فرقه دموکرات آذربایجان به انجمن

وزیران خارجه و دولت ایران بشرح زیر :

تلگراف

لندن - شورای وزیران خارجه

جناب برنس	Mr. A.G. Byrons	وزیر خارجه امریکا
جناب بوین	Beween	وزیر خارجه انگلستان
جناب مولوتف	Molotov	وزیر خارجه اتحاد جماهیر شوروی
جناب بیدو	Bidoux	وزیر خارجه فرانسه
جناب ونگه شه شیه	Wang She Chieh	وزیر خارجه چین

پیشگاه اعلیحضرت همایون شاهنشاهی ایران

جناب آقای سید محمد صادق طباطبائی رئیس مجلس شورای ملی

جناب آقای ابراهیم حکیمی نخست وزیر

۱- مردم آذربایجان بنا به بلل و حوادث پیشمار تاریخی که در اینجا فرصت ذکر آنها

نیست، دارای ملیت، زبان، و آداب و رسوم و خصوصیات مخصوص به خود است و این خصوصیات
بوی حق میدهد که با مراعات استقلال و تمامیت ایران ما نتوانیم تمام ملت های جهان بموجب منشور اتلانتیک
در تعیین مقدرات خویش آزاد و مختار باشد .

بقیه در صفحه بعد

در ۴ آذرماه فرقه دموکرات آذربایجان بمنظور تشکیل انجمن های ایالتی

بقیه از صفحه قبل

۲- کنگره بادر نظر گرفتن روابط سیاسی و اقتصادی ومدنی مردم آذربایجان با ایالات وولایات دیگر ایران فداکاریهای مردم آذربایجان را درتأسیس دولت کنونی ایران در نظر گرفته و بیچوجه نمیخواهد که انجام تقاضاهای مشروع و قانونی که عبارت از خودمختاری ملی است بمرزهای ایران لطمه بزند و بر اساس تجزیه آن قرار گیرد .

۳- مردم آذربایجان باتمام قوا طرفدار دموکراسی بشکل مشروطه است . مردم آذربایجان مانند تمام ایالات وولایات ایران بمجلس شورای ملی ایران نماینده خواهد فرستاد و در پرداخت مالیات های عادلانه شرکت خواهد کرد .

۴- مردم آذربایجان رسماً و علناً اعلام میکند که مانند تمام ملل دیگر (با مراعات تمامیت واستقلال ایران) برای اداره امور داخلی خود حق ایجاد يك حکومت ملی دارد و چنین حکومتی میتواند با مراعات واستقلال و تمامیت ایران آذربایجان را باروش دموکراسی وحاکمیت ملی اداره کند .

۵- مردم آذربایجان بعلت زحمت فراوانی که در راه آزادی ودموکراسی متحمل شده و بعلت قربانیهای زیادی که در این راه داده میخواهد حکومت خود مختاری بر اساس دموکراسی تشکیل دهد . بنابراین طبق نظامنامه داخلی خود که از طرف کنگره تصویب شده است مجلس ملی خود را انتخاب کرده لازم میدانند که حکومت ملی و داخلی را از میان نمایندگان این مجلس انتخاب و در برابر آن مجلس مسئول باشد .

۶- مردم آذربایجان بزبان ملی ومادری خود علاقه خاصی دارند و تحمیل زبان دیگران اورا از کاروان ترقی وتهدن عقب گذاشته و راه فرهنگ ومعارف ملی را بروی آنها بسته است . برای ممانعت از این تحمیلات ناروا و ایجاد وسائل ترقی آذربایجان کنگره ملی بیهیت ملی دستور میدهد :

که در کوتاهترین مدت زبان آذربایجان را در ادارات دولتی مرسوم وتدریس آن را در تمام مدارس (دولتی وملی) عملی سازد .

۷- کنگره ملی که باعتبار یکصد و پنجاه هزار امضاء و باشتراك هفتصد نماینده تشکیل یافت ، بنا براراده ملت آذربایجان خود را بعنوان مجلس مؤسسان اعلام کرده و برای اداره امور داخلی آذربایجان يك هیئت ملی مرکب از سی ونه نفر انتخاب کرده بانها اختیار می دهد که در اجرای تقاضاهای ملی تدابیر لازم اتخاذ نموده ، با مقامات صلاحیتدار وارد مذاکره شوند و در عین حال انتخابات مجلس ملی آذربایجان وهم چنین انتخابات مجلس شورای ملی را عملی کند . در پایان کنگره نظر دولت ایران وتسام دول دموکراتیک را بمطالب مذکور در فوق جلب می کند و اعلام میدارد .

برای اجرای این مقاصد فقط بوسیله تبلیغ و تشکیلات اقدام خواهد کرد و جنگ داخلی و برادر کشی را اجازه نخواهد داد . ولی اگر دولت مرکزی بخواهد حق قانونی ومردم بقیه در صفحه بعد

و ولایتی شروع بانتهابات نمود .

بقیه از صفحه قبل

را بزور اسلحه و قهر و غلبه از بین ببرد در این صورت بهر قیمتی باشد از حقوق خود دفاع خواهد کرد و تا یک فرد آذربایجانی زنده است در راه خود مختاری ملی مبارزه خواهد نمود .
مجلس مؤسسان (کنگره ملی) بهیئت ملی اختیار میدهد که برای تأمین خود مختاری آذربایجان با مقامات صلاحیتدار تماس بگیرد و مسئله را از طریق صلح و مسالمت حل کند ، ولی هیئت ملی اختیار ندارد که از خود مختاری و حق حکومت ملی آذربایجان صرف نظر کند و تمامیت و استقلال ایران را برهم بزند .

آرزومندیم جهان دموکرات بدانند که درد دنیا ملتی هست که حاضر شده است با تمام قوا از حقوق خود دفاع کند و در یک گوشه آسیا پرچم دموکراسی و آزادی برافرازد و فقط بانیروی خود آزادی خویش را تأمین کند .
امیدواریم که مقامات صلاحیتدار ایران و دول بزرگ دموکرات برای اجرای مقاصد ملی ما از کمکهای نوع پرورانه متکی به منشور اتلانتیک مضایقه نکنند .

با تقدیم احترامات فائقه هیئت رئیسه مجلس مؤسسان (کنگره ملی)
نقل از کتاب «مرك بود باز گشت هم بود» تألیف نجف قلی پسیان صفحه ۶۱ تا ۶۴

قطعنامه های کنگره ملی . (مورخه سه شنبه ۲۹ آبان ۱۳۲۴)

۱ - در حالی که در نتیجه فداکاری ملل بزرگ دموکراتیک سهمگین ترین نیروهای زورگویی و برتری نژاد سرکوب شده است خلق آذربایجان بتمام معنی مانند يك ملت قیام کرده ، میخواهد به نیروی خویش حق قانونی و طبیعی خود را بدست آورد .

۲ - خلق ما برای جلوگیری از سوء تفاهم و تهمت ها در حالی که مقدرات خویش را بدست میگیرد جدا نشدن آذربایجان را از ایران اعلام کرده و حفظ روابط برادرانه ما با عموم خلق ایران را وظیفه خود میدانند .

۳ - کنگره ملی برای جلوگیری از افتراآت و تهمت های دشمنان آزادی بصورت واضح و آشکار انتشارات مربوط بجد شدن آذربایجان از ایران را ویا الحاق او به مملکت دیگر را جداً تکذیب میکند .

۴ - خلق آذربایجان نسبت باصول مشروطیت و قادارمانده و برای اجرای اصل های دموکراتیک قانون اساسی جدید خواهد کرد .

۵ - خلق آذربایجان با مراعات قوانین عمومی مشروطه بمنظور اداره امور داخلی خویش و تأمین خود مختاری ملی از قانون اساسی استفاده کرده تشکیلات انجمن ایالتی را کمی توسعه داده به آن نام مجلس ملی میدهد و در داخل ایران بدون اینکه بتمامیت و استقلال ایران کوچکترین خللی وارد سازد حکومت ملی خود را بوجود می آورد .

بقیه در صفحه بعد

پس از خاتمه کنگره بلافاصله مقدمات انتخابات مجلس ملی آذربایجان فراهم شد و مجلس در ۲۱ آذرماه ۱۳۲۵ افتتاح گردید.

بقیه از صفحه قبل

۶ - بموجب قطعنامه های صادره از طرف شرکت کنندگان در میتینگ های عظیم خلق ، کنگره خلق آذربایجان مقرر میدارد که تحت رهبری فرقه دموکرات آذربایجان انتخابات مجلس ملی وانجمن های ولایتی و مجلس شورای ملی بفوریت آغاز شود .

۷ - حاکمیت هرملتی درتیمین سرنوشت خویش هنگامی امکان پذیر میباشد که آن ملت برای اداره کردن مرزوبوم خود دارای قوانین اساسی باشد و ما خوب میدانیم که مرتجعین متمرکز در تهران بخلق ما این اختیار را نخواهند داد بلکه بمنظور تحمیل اراده خائنانه خویش از ایجاد موانع درراه ما فروگذار نخواهند کرد بنا براین کنگره بزرگ خلق برای عملی ساختن آرزوها و مطالبات خویش قدم جدیدی برداشته خود را مجلس مؤسسان اعلام میدارد و برای اینکه خود مختاری ملی ما بر پایه محکم قرار بگیرد مجلس ملی بوجود می آید .

۸ - طبیعی است که بدون داشتن خود مختاری ملی ، اقتصادی و فرهنگی ، خودمختاری ملی حرف بوج خواهد بود از این نظر مجلس مؤسسان لازم میداند بی درنگ یک حکومت ملی بوجود آید و امور داخلی ما بوسیله این حکومت اداره شود .

۹ - تا روزی که انتخابات مجلس ملی با پایان یافته حکومت ملی رسمیت پیدا کند کنگره از این نمایندگان خود هیئتی مرکب از ۳۹ نفر بنام هیئت ملی انتخاب میکند و اجرای قرارهای صادره را باین هیئت موقت می سپارد .

۱۰ - این هیئت ملی تا روز تشکیل مجلس ملی امور ملی خلق آذربایجان را اداره خواهد کرد و بمحض تشکیل مجلس ملی وظایف او خاتمه خواهد یافت .

۱۱ - کنگره ملی بمنظور تأمین انتخاباتی که در مرکز و شهرستانها آغاز میشود و بمنظور تأمین امنیت هیئت ملی بهیئت مذکور برای اتخاذ هرگونه تدابیری اختیارات وسیعی میدهد .

۱۲ - کنگره ملی از مأمورینی که در رأس ادارات دولتی قرار دارند میخواهد تابع هیئت ملی شده و راهنمایی های او را اطاعت کنند و اخراج کسانی را که برخلاف این رفتار کرده بخواهند خود را حاکم مطلق نشان دهند از ادارات دولتی لازم میداند .

۱۳ - کنگره ملی تدریس اجباری زبان آذربایجانی را در کلیه مدارس بهیئت ملی می سپارد و مقرر میدارد کسانی که مانع انجام این وظیفه ملی باشند دشمن خلق آذربایجان بحساب آورده و بمنظور جلوگیری از حرکات ارتجاعی و خائنانه آنها تدابیر جدی اتخاذ نماید .

۱۴ - کنگره در فکر منحل ساختن تشکیلات پلیس و ژاندارمری و ارتش نیست . این سازمانها با حفظ لباس رسمی و درجات بانجام وظیفه خود ادامه میدهند . لیکن اگر از طرف اداره کنندگان آنها بر علیه خود مختاری ملی ما عملی سرزند بهیئت ملی اختیار داده میشود که بمنظور جلوگیری از خبیثت های آنها تدابیر جدی اخذ کند .

تشکیل مجلس ملی آذربایجان

اولین جلسه مجلس ملی آذربایجان در ۲۱ آذرماه ۱۳۲۴ شمسی بانطق ریاست سنی مجلس محمد تقی رفیعی (نظام الدوله) و باحضور ۷۵ نفر نماینده افتتاح گردید (۱) سپس نظامنامه مجلس توسط میررحیم والائی قرائت و تصویب شد و بعداً انتخاب هیئت رئیسه با رأی مخفی بشرح زیر بعمل آمد.

(۱) صورت کلی اسامی و کلاهی مجلس ملی آذربایجان بشرح زیر است :

تبریز	پیشه وری	۱ - میرجعفر
تبریز	بی‌ریا	۲ - محمد
تبریز	قیامی	۳ - زین العابدین
تبریز	پادگان	۴ - صادق
تبریز	جاوید	۵ - دکتر سلام‌اله
تبریز	رفیعی	۶ - محمد تقی
تبریز	شبستری	۷ - حاج میرزا علی
تبریز	الهامی	۸ - غلامرضا
تبریز	نیکجو	۹ - ابوالفتح
تبریز	ایپکچیان	۱۰ - فتحعلی
تبریز	شمس ماشینچی	۱۱ - علی
تبریز	عظیما	۱۲ - محمد
خوی	بیات ماکو	۱۳ - آتش خان
خوی	کیانی	۱۴ - شیخ موسی
خوی	یگانی	۱۵ - نوراله
خوی	ترابی	۱۶ -
مرند	کاویان	۱۷ - جعفر
مرند	والائی	۱۸ - میررحیم
سراب	دانشیان	۱۹ - غلام یحیی
سراب	واقف	۲۰ - ابوالحسن
سراب	غن‌نوی	۲۱ - محمود
هشترود	مهتاش	۲۲ - دکتر جاوید
هشترود	مستمع	۲۳ - عبدالعلی

حاج میرزا علی شهبستری بریاست مجلس و سه نفر بشرح زیر بمعاونت مجلس
انتخاب شدند :

۱ - صادق پادگان

۲ - حسن جودت

۳ - محمد تقی رفیعی (نظام الدوله)

و دو نفر منشی نیز بشرح زیر انتخاب شدند .

۱ - میر رحیم والائی

۲ - محمد عظیمیا

بقیه از صفحه قبل

ماکو	تیموری بیات	۲۴ - مراد علی
ماکو	احمدی	۲۵ - عبدالحسین
ماکو	ترابی	۲۶ - محمود
اردبیل	جودت	۲۷ - حسن
مراغه	تقی زاده	۲۸ - داداش
سولدوز	بورچالو	۲۹ - قلیخان
میانه	پنبه‌ای	۳۰ - عباسعلی
میانه	رحیم زاده بادکوبه چی	۳۱ - حاج زین العابدین
اهر اسپاران	اخوند زاده	۳۲ - حسین
اهر اسپاران	آذربادگان	۳۳ - خلیل
اهر اسپاران	خاوری	۳۴ - تقی
اهر اسپاران	آقازاده	۳۵ - میرزا قاسم
زنجان	صفائی	۳۶ - معرفت
زنجان	جهان‌شاهی	۳۷ - دکتر
زنجان	ناصری	۳۸ - هلال
علمدارگرگر	زفیری	۳۹ - حسن
رضائیه	دیلمقانی	۴۰ - صادق
رضائیه	میرزاده	۴۱ -
عجب شیر دیزجرود	اخگری	۴۲ - جعفر
آذرشهر	موزع زاده	۴۳ - رسام
	هاشم نیا	۴۴ - کاظم

اعضاء هیئت رئیسه نیز بشرح زیر انتخاب شدند:

۱ - مرادعلی تیموری بیات

۲ - اصغر دیبائیان

۳ - صادق دیلمقانی

بقیه از صفحه قبل

قوروقچیان	۴۵ - بابکن
شاهین	۴۶ - تقی
دیبائیان	۴۷ - اصغر
کیبری	۴۸ - ربیع
شکیبا	۴۹ -
ابراهیمی	۵۰ - فریدون
آزاد وطن	۵۱ - محمد تقی
اورنگی ممقانی	۵۲ - علی اکبر
دانائی	۵۳ - محرم
چاوشی	۵۴ - میرمحمد
مهمانی	۵۵ - علی اکبر
مرادی	۵۶ - هاشم
غفاری	۵۷ - ابوالفضل
تیزفهم تکمه داشی	۵۸ - حسین
ژهیده	۵۹ - علی اکبر
صانعی	۶۰ - حسین
نایی	۶۱ - بهرام
میراکیان	۶۲ - ورام
چشم آذر	۶۳ - میرقاسم
موزع زاده	۶۴ - عبدالرحیم
رسولی	۶۵ - رضا
قهرمانزاده	۶۶ - قهرمان
کریمی	۶۷ -
ادیب	۶۸ - جعفر
هاشمی	۶۹ - مهدی
عظیما	۷۰ - یوسف

سپس رئیس مجلس «حاج میرزا علی شبستری» تمایل اکثریت مجلس را به نخست وزیر سید جعفر پیمشه وری رهبر فرقه دموکرات آذربایجان جلب و سپس او را مأمور تشکیل هیئت دولت نمودند که بعد از ظهر همان روز هیئت دولت را بمجلس معرفی نماید.

در جلسه بعد از ظهر مجلس سید جعفر پیمشه وری و هیئت دولت در مجلس حضور یافتند و کابینه بشرح زیر بمجلس معرفی شد.

۱ - سید جعفر پیمشه وری	باش وزیر	«نخست وزیر»
۲ - دکتر سلام الله جاوید	وزیر داخله	«کشور»
۳ - جعفر کلویان	وزیر قشونهای ملی	«جنگ»
۴ - دکتر جاوید مهتاش	وزیر فلاحات	«کشاورزی»
۵ - محمد بی ریا	وزیر معارف	«فرهنگ»
۶ - دکتر حسن اورنگی	وزیر صحیه	«بهداری»
۷ - غلامرضا الهامی	وزیر مالیه	«دارائی»
۸ - یوسف عظیمی	وزیر عدلیه	«دادگستری»
۹ - ربیع کبیری	وزیر پست و تلگراف و طرق	
۱۰ - رضا رسولی	وزیر تجارت و اقتصاد	
۱۱ - آتش خان بیات ماکو	وزیر تبلیغات	

بقیه از صفحه قبل

۷۱ - محمد علی	دیبائی
۷۲ - ابراهیم	علیزاده
۷۳ - عبدالله	رحیمی
۷۴ - اسماعیل	شمس
۷۵ - سیمون	مقروچیان
۷۶ - عبدالعلی	پژوهیده
۷۷ - داود	گرکیان
۷۸ - اسماعیل	پیشنمازی
۷۹ - بانو عقیقه	ترکی
۸۰ - بانوشمی	بدری

سید جعفر پیشه وری اظهار داشت وزیر کار و زحمت هم بعداً تعیین خواهد شد و سپس زین العابدین قیامی را بریاست کل دیوان تمیز و فریدون ابراهیمی را بسمت دادستان آذربایجان معرفی نمود و اظهار داشت چون ما در صدد تجزیه از ایران نیستیم لذا وزارت خارجه در هیئت دولت ما وجود ندارد .

در همین زمان سید جعفر پیشه وری رئیس دولت برنامه خود را بمجلس ارائه نمود و به برنامه دولت باقیام و قعود رأی گرفته و باتفاق آراء بتصویب رسید . (۱)
پس از تشکیل مجلس ملی در تبریز و اعلام خود مختاری در آذربایجان و تعیین دولت بنخست وزیری جعفر پیشه وری يك اداره پلیس مخفی از روی نمونه « N. K. W. D. » بوجود آمد ریاست آن بعهدہ دکتر سلام الله جاوید که مدارج کمونیستی را در شوروی گذرانده بودوا گذار نمود .

سید جعفر پیشه وری با سفیر شوروی در تهران سادچیکف و همچنین کنسول شوروی در تبریز ارتباط نزدیک داشت .

لباس ارتش ملی آذربایجان مانند لباس ارتش شوروی و به علامت مخصوص بوده است . فرمانده ارتش ژنرال غلام یحیی دانشیان بود که این شخص زبان مادری یعنی ترکی را بد ولی روسی را فصیح صحبت میکرد .

فصل سوم

سازمان فرقه دموکرات آذربایجان

فرقه دموکرات آذربایجان در شهر تبریز دارای تشکیلاتی بنام کمیته مرکزی فرقه دموکرات و در سایر شهرستانهای آذربایجان مانند رضائیه ، اردبیل ، سراب ، خوی و غیره و بنام کمیته های ولایتی بود .

کمیته های ولایتی نیز هر یک چندین کمیته محلی و هر کمیته محلی نیز به چندین کمیته حومه تقسیم میگردد .

کوچکترین واحد سازمانی فرقه دموکرات (حومه) بود که از چند نفر تشکیل میشد .

نظامیان هم جلسات حزبی داشتند افراد و افسران موظف بودند در آن جلسات شرکت کنند و سخنرانی نمایند در ارتش علاوه بر فرمانده صنفی یک معاون سیاسی فرمانده هم در سازمان وجود داشت که بیشتر کارها بدست معاون سیاسی حل میشد .

معاونت سیاسی وزارت جنگ بعهد غلام یحیی دانشیان بود و کلیه کارهای ارتش بوسیله او انجام میشد و بطور کلی افسران سیاسی عموماً اشخاصی بودند که از خارج ایران استخدام شده و غیر عادی بودند .

علاوه بر این سازمانها فرقه دموکرات بتأسیس دبستان و دبیرستان و دانشکده افسری و آموزشگاه شهربانی دست زده در تاریخ ۲۵/۳/۱ تعداد ۲۲۸ نفر افسر از دانشکده افسری فارغ التحصیل شده و با درجه ستوان سومی و ستوان دومی در ارتش آذربایجان مشغول خدمت شدند .

آموزشگاهی هم بنام «کورسیاسی» دایر شد و اشخاصی که سابقه فعالیت سیاسی در حزب داشتند در آنجا پذیرفته میشدند.

کادر اصلی و معنوی فرقه دموکرات آذربایجان از فدائیان تشکیل میگردد. فدائیان افراد حزبی بودند که داوطلبانه قبل از سقوط تبریز، با فرقه دموکرات آذربایجان همکاری کرده و مسلحانه برضد نیروهای نماینده دولت قیام کرده بودند. اگرچه سازمان فدائیان فرقه دموکرات بهیچوجه مرتب نبود و نظم و ترتیب صحیحی نداشت ولی در رأس کار این گروه اغلب مهاجرین تازه وارد حتی مأمورین خارجی دیده میشدند و وزیردستان نیز اغلب از عناصر تبه کار و قسی القلب بودند.

فدائیان او نیفرورم مشخصی نداشتند و چون در قیام مسلحانه علیه نیروهای دولتی شرکت کرده بودند بیش از سایرین مورد توجه واقع و کلیه آنها دارای مدال ۲۱ آذر بودند.

گروه مسلح منبور تحت فرمان شخص پیشه وری و کمیته ای بنام «کمیته فدائی» که بریاست پیشه وری تشکیل میگردد رهبری میشد ولی بعدها پیشه وری از مداخله در کار آنها خودداری کرد و برای رهبری آنها از سران فدائیان فرقه دموکرات بشرح زیر انتخاب شدند:

۱ - از تبریز ژنرال جعفر کاویان.

۲ - از مراغه ژنرال ربیع کبیری.

۳ - میانه و سراب غلام یحیی دانشیان.

۴ - از میانندو آب سرهنگ قلی صبحی.

۵ - از اسکو سرگرد یدالله کلانتری.

۶ - از رضائیه محمد تقی آزاد وطن.

علاوه بر این اشخاص افراد مشروحیه زیر هم در پیشرفت کارهای فدائیان فعالیت های شدیدی میکردند.

- ۱ - سرهنگ آرام زادیکیان .
- ۲ - سرهنگ غلامرضا جاویدان .
- ۳ - فرخی دهقان .
- ۴ - میر کاظم ندیمی روحانی .
- ۵ - میر خلیل ندیمی .
- ۶ - مائور اسمعیل پیشنمازی .
- ۷ - میر ابوالفضل هاشمی .
- ۸ - حسین تیزفهم تکمه داشی .
- ۹ - خلیل آذربادگان .

قزل باشها

پس از مدتی سازمان قشون ملی بنام قزل باش که از افراد وظیفه مرکب میشد تشکیل گردید . فرماندهان عالی رتبه این سازمان عبارت بودند از :

- ۱ - ژنرال جعفر کاویان .
- ۲ - ژنرال ربیع کبیری .
- ۳ - ژنرال غلام یحیی دانشیان .
- ۴ - ژنرال محمود پناهیان .
- ۵ - ژنرال عبدالرضا آذر .
- ۶ - ژنرال ابوالقاسم عظیمی .
- ۷ - ژنرال محسن میلانیان .
- ۸ - ژنرال عابدین نوائی .

تشکیلات ارتش فرقه دموکرات

تا موقعیکه ارتش شوروی در ایران بود افسران آن ارتش همه گونه کمک فکری و عملی مینمودند ولی پس از آنکه ارتش شوروی آذربایجان را تخلیه کرد ژنرال پناهیان (سرهنگ ۲ فراری ارتش ایران) بریاست ستاد « باش قرارگاه » منصوب شد و سازمان ادارات و دوائر ارتش را بشرح زیر تشکیل داد .

- ۱ - وزارت قشون ملی .
- ۲ - مالیه قشون ملی .
- ۳ - اداره نظام و طبقه .
- ۴ - دژبان شهر تبریز .
- ۵ - مکتب حزبی افسری « دانشکده افسری » .
- ۶ - آموزشگاه گروهبانی .
- ۷ - مکتب حزبی متوسطه « دبیرستان نظام »
- ۸ - دبستان حزبی .
- ۹ - گردان شماره ۸ نشاندار .
- ۱۰ - گروهان پاسداری .
- ۱۱ - گردان تصرفات .
- ۱۲ - صحیه قشون .
- ۱۳ - شعبه بیطاری .
- ۱۴ - گردان باربری .
- ۱۵ - گردان سوار .
- ۱۶ - گروهان ارتباط و مخابرات .
- ۱۷ - قسمت هوایی .
- ۱۸ - تیپ مراغه .

- ۱۹ - تیپ رضائیه .
- ۲۰ - گردان ۴ زنجان .
- ۲۱ - گردان ۵ میانه .
- ۲۲ - گردان ۷ اردبیل .
- ۲۳ - هنگ توپخانه .
- ۲۴ - گردان توپخانه .
- ۲۵ - هفت آتشبار مستقل .
- ۲۶ - ادارات خصوصی قشون .
- ۲۷ - باشگاه افسران .
- ۲۸ - ۴ - یا پنج گروهان پیاده بدون مسلسل .
- ۲۹ - يك گردان سوار در تبریز .

کادر ارتش فرقه دموکرات

تا ۲۱ آذر ماه ۱۳۲۴ کادر ارتش فرقه دموکرات عبارت بود از عده ای از مهاجرین که سابقه فنون نظامی داشتند که مهمتر از همه علام یحیی دانشیان و سرهنگ آرام زادیکیان « ارمنی » و برادر او بودند .
عده کل افسران ارتش فرقه دموکرات و افسران فدائی ۸۱۰ نفر بشرح زیر بودند .

۱ - ژنرال ۶ نفر	۲ - سرهنگ پیاده ۱ نفر
۳ - سرهنگ پزشک ۲ نفر	۴ - سرهنگ دوم صفی ۶ نفر
۵ - سرهنگ دوم پزشک ۲ نفر	۶ - سرگرد صفی ۲۲ نفر
۷ - سرگرد پزشک ۳ نفر	۸ - سروان ۵۸ نفر
۹ - ستوان یکم ۴۱ نفر	۱۰ - ستوان دوم ۱۱۵ نفر
۱۱ - ستوان سوم ۴۶۷ نفر	۱۲ - افسر فدائی ۸۷ نفر

از بررسی دقیق چنین برمیآید که سازمان ارتش فرقه دموکرات مرکب از ۶ گردان مستقل و دو تیپ و یک گردان سوار و قریب یک هنگ واحد های متفرقه و یک گردان باربری و یک گروهان مخابرات بود و عده آنها طبق آخرین آمار ۱۰۹۳۱ نفر بوده که از این عده ۸۱۰ نفر افسر بودند .
و جمعاً با فدائیان متجاوز از ۱۸ هزار نفر میشدند .

فصل چهارم

مسئله تخلیه ارتش شوروی از خاک ایران

و شکایت ایران بسازمان ملل

بطوریکه اشاره شد روز ۲۱ آذر تبریز بدست فرقه چی ها و با کمک روسها سقوط کرد بلافاصله مجلس و دولت ملی تشکیل شد آقای بیات استاندار وقت به تهران عزیمت کرد.

دولت حکیمی بسازمان ملل مراجعه کرد و حزب توده درمجلس و خارج از آن دست بتحریكات شدیدی زد تا بلکه دولت سقوط کند و شکایت ایران دائر به مداخله روسها در آذربایجان معوق بماند روزاول بهمن خبر رسید که شکایت در دستور جلسه شورای امنیت سازمان ملل قرار گرفته عصر روز ۱۲ اسفند ۱۳۲۴ نیروی شوروی از تبریز خسارچ شد، این نیرو بسمت مرز روسیه نرفته بلکه بسه ستون پخش شده و بترتیب بسوی تهران و مرز عراق و سرحد ترکیه روانه گشتند و در ظرف چند هفته صدها تانک با واحدهای کمکی و نیروی پیاده از روسیه بایران سرازیر شده و در سه جهت فوق الذکر بدنیال نیروهای پیشین براه افتادند و مقارن این احوال لشکر دیگری از روسها در طول مرز اروپائی کشور ترکیه متمرکز شده دست به اقدامات سیاسی و تبلیغاتی دامنه داری زدند و امید داشتند که بدان وسیله موجبات ارباب و وحشت ترکهاران نیز فراهم آورند.

ابراهیم حکیمی استعفا داد زیرا قبل از آن نیز وضع دولت درمجلس متزلزل

بود طرفداران قوام اظهار می داشتند که هیچکس جز قوام نمیتواند این گره کور را بگشاید لذا بکمک حزب توده قوام بر سر کار آمد روز ۲۹ بهمن ۱۳۲۴ شمسی قوام در رأس هیئتی برای مذاکرات سیاسی بمسکو رفت در همین ایام اعلام شد که قوای انگلیس شروع بتخلیه خاک ایران کرده اما از اقدام دولت روسیه برای تخلیه قوا خبری نبود.

قوام السلطنه روز نوزدهم اسفند دست خالی از مسکو مراجعت کرد اما اعلام شد که در آنجا مذاکرات مهمی کرده است.

روسها به قوام برخلاف سایر نخست وزیران ایران ظاهراً روی خوش نشان میدادند و حزب توده به نفع آنان از او حمایت میکرد. قوام از نظر حزب توده تبدیل بیک عنصر ملی شده بود اما حزب مزبور و اربابان آن نمی دانستند که در فکر ومخیله این سیاستمدار پیر چه میگذرد ووی چه نقشه دقیقی دارد وچه افکاری در سر می پروراند.

روز پنجم فروردین ماه سال ۱۳۲۵ « ۲۴ مارس ۱۹۴۶ » مسئله ایران و تخلیه آن از قوای شوروی در شورای امنیت سازمان ملل مطرح شد و رادیو مسکو بدروغ اعلام کرد که قوای شوروی شروع به تخلیه ایران کرده است قوام السلطنه عده ای از ملیون منجمله سیدضیاءالدین طباطبائی و علی دشتی و جمال امامی و سالار سعیدسنندجی را توقیف نمود و این عمل مورد پشتیبانی حزب توده قرار گرفت متعاقب این توقیفها قوام پیشه وری را برای مذاکره بتهران فرا خواند ووی روز ۸ اردیبهشت ماه سال ۱۳۲۵ در رأس هیئتی بتهران آمد مذاکرات پیشماری با قوام بر اساس خود مختاری آذربایجان در کادر جغرافیائی ایران انجام گرفت.

در ضمن مذاکرات دولت با قسمتی از پیشنهادات آنها بشرح زیر موافقت نمود

۱ - رؤسای کشاورزی و بازرگانی و پیشه و هنر و حمل و نقل محلی بوسیله انجمن های ایالتی و ولایتی انتخاب و مطابق مقررات احکام رسمی آنها از طرف دولت در تهران صادر خواهد شد.

۲ - تعیین استاندار با جلب نظر انجمن ایالتی ، با دولت خواهد بود و نصب فرمانده قوای نظامی و ژاندارمری از طرف دولت بعمل خواهد آمد .

۳ - زبان رسمی آذربایجان مانند سایر نواحی کشور ایران ، فارسی میباشد و کارهای دفاتر در ادارات محلی و کارهای دوائر دادگستری ، بزبان فارسی و آذربایجانی « ترکی » صورت میگیرد اما تدریس تا کلاس ۵ ابتدائی در مدارس بزبان آذربایجانی صورت خواهد گرفت .

۴ - هنگام تعیین عایدات مالیاتی و اعتبار بودجه کشور دولت درباره آذربایجان بهبود و آبادی و عمران شهرها و اصلاح کارهای فرهنگی و بهداری و غیره را در نظر خواهد گرفت .

۵ - فعالیت سازمانهای دموکراتیک در آذربایجان و اتحادیه ها و غیره مانند سایر نقاط کشور آزاد است .

۶ - نسبت به اهالی و کارکنان دموکراسی آذربایجان برای شرکت آنها در نهضت دموکراتیک در گذشته تضيیقاتی بعمل نخواهد آمد .

۷ - با افزایش عده نمایندگان آذربایجان به تناسب جمعیت حقیقی آن ایالت موافقت حاصل است و در بدو تشکیل دوره پانزدهم تقنینیه پیشنهاد لازم در این باب بمجلس تقدیم خواهد شد که پس از تصویب کسری عده برای همان دوره انتخاب شود .

ضمناً پیشنهادهای هم نمایندگان فرقه دموکرات راجع بوضعیت ارتش فرقه دموکرات آذربایجان در هیئت دولت مطرح نمودند که اغلب مواد آن مورد تصویب هیئت دولت واقع نگردید .

اینک عین چهارده ماده پیشنهادی آنها را با قید آنکه کدام يك مورد تصویب هیئت دولت واقع شده و یا آنکه بعلمت عدم تطبیق با موازین قانونی رد شده است ، تشریح نموده و مورد بررسی قرار میدهیم .

مواد پیشنهادی کمیسیون نظامی انجمن ایالتی آذربایجان بشرح زیر بود

۱ - سازمان لشگری آذربایجان .

الف - يك لشگر مرکب از سه تیم باضافه يك گردان هواپیمائی وسایر عناصر لشگری .

ب - در سازمان واحد های نظامی آذربایجان بنا در نظر گرفتن وضعیت جغرافیائی وسایر عوامل محلی تجدید نظر کامل بعمل آید .

ج - مدارس نظامی (دبستان - دبیرستان - دانشکده - آموزشگاه) که در تبریز تشکیل یافته باید بماند ومقررات قبول داوطلبان این مدارس همان است که فعلا در آذربایجان مقرر شده وعمل میشود .

۲ - افراد .

الف - افراد وظیفه آذربایجان طبق ماده ۳۷ قانون نظام وظیفه در لشگر آذربایجان خدمت خواهند کردواعمال ماده ۴۵ همان قانون موکول بتصویب انجمن ایالتی آذربایجان میباشد .

ب - تعلیمات سربازان بزبان آذربایجانی خواهد بود .

ج - افراد آذربایجانی که فعلا در واحدهای ارتش مشغول خدمت اند آنهایکه خدمتشان منقضی است مرخص و آنهائی که هنوز خدمتشان خاتمه نیافتند تحویل لشگر آذربایجان شوند .

۳ - لشگر آذربایجان برای همیشه به اسم لشگر آذربایجان موسوم خواهد بود .

۴ - افسران

الف - افسران لشگر آذربایجان آذربایجانی خواهند بود و افسران آذربایجانی الاصل که اکنون در واحدهای ارتش مشغول خدمتند و یا افسران غیر آذربایجانی که تقاضای انتقال بلشگر آذربایجان را می نمایند نقل وانتقال عملی نخواهد شد مگر با تصویب انجمن ایالتی آذربایجان که از طریق فرمانده لشگر، از انجمن ایالتی نظریه خواسته خواهد شد .

ب - افسرانی که در آذربایجان خدمت میکنند در صورتی که تقاضای انتقال

به یکی از واحدهای دیگر را بنمایند پس از تصویب انجمن ایالتی آذربایجان، وزارت جنگ موافقت با انتقال آنان خواهند فرمود.

ج - چون نهضت آذربایجان از طرف دولت مرکزی بطور رسمی دموکراتیک شناخته شده. افسرانی از ارتش که در نهضت آذربایجان شرکت مستقیم داشته یا به نحوی از انحاء نسبت به آن اظهار علاقه و حسن نیت نموده اند در تحت هیچ عنوانی نباید مورد تعقیب قرار گیرند.

د - افسران فعلی لشکر آذربایجان که در خدمت نظامی هستند و عده آنها بالغ به ۸۱۰ نفر میباشد با درجه فعلی که از طرف حکومت ملی آذربایجان به آنها اعطا شده است در خدمت نظامی باقی خواهند ماند ارشدیت و ترفیعات آنها طبق پرونده‌های مربوطه شان مورد قبول وزارت جنگ شده و فرامین واحکام رسمی صادر گردد.

ه - فرمانده لشکر با موافقت انجمن ایالتی از تهران و رئیس ستاد لشکر و فرماندهان تیپها مطابق نظریه انجمن ایالتی از افسران آذربایجانی مقیم آذربایجان انتخاب و منصوب خواهند شد.

و - شرکت واحدهای لشکر آذربایجان در عملیات جنگی منحصرأ بر علیه قوای خارجی خواهد بود.

ز - افسران و درجه داران و افراد لشکر آذربایجان تا حدودی که قانون اساسی و سایر قوانین موجوده اجازه میدهد از حقوق سیاسی برخوردار خواهند بود.

ح - وسایل سازمانی لشکر از لحاظ اسلحه و مهمات - تجهیزات دواب و وسایل حمل و نقل موتوری و غیر موتوری در ظرف یکماه از طرف وزارت جنگ تحویل لشکر گردد.

ط - سر بازخانه‌ها که اخیرأ تحویل لشکر گردیده اگر اقدام به تعمیر نشود مخروبه و غیر قابل استفاده خواهد شد در صورتیکه وزارت جنگ اعتبار برای تعمیرات ندهد لشکر مسئول نخواهد بود.

- ۹ - یادگانه‌های استانهای آذربایجان از لحاظ محل پادگان به وضعیت قبل از شهریور ۲۰ بر گردد.
- ۱۰ - مدالها و نشانهاییکه از طرف حکومت ملی در جریان نهضت بافسران و اشخاص داده شده در ارتش برسمیت شناخته شود.
- ۱۱ - مایحتاج لشکر آذربایجان از لحاظ پوشاک ، خواربار ، تجهیزات در صورت امکان در آذربایجان از محصولات ملی کارخانجات آذربایجان تهیه و تأمین خواهد شد.
- ۱۲ - ۲۲۰ نفر محصلین اعزامی بخارج پس از مراجعت و خاتمه تحصیلات در لشکر آذربایجان بخدمت مشغول و جزو کادر افسری لشکر خواهند بود.
- ۱۳ - لشکر آذربایجان تقاضا دارد در قوانین دادرسی ارتش و قانون نظام وظیفه با موافقت لشکر آذربایجان تجدید نظر بعمل آورند . قوانین مصوبه مجلس ملی آذربایجان در مورد ارتش لازم الاجرا و آئین نامه‌های انضباطی و پادگانی و داخله که اکنون در لشکر آذربایجان اجرا میشود بقوت خود باقی خواهد ماند.
- ۱۴ - دیپلمه‌ها و لیسانس‌ها و دکترهای آذربایجانی خدمت وظیفه خود را طبق مقررات جاری لشکر در شعبه احتیاط دانشکده افسری تبریز انجام و جزو کادر احتیاط افسری لشکر آذربایجان خواهند بود.
- هیئت دولت فقط با مواد بند الف و ب ماده ۱ و بند ب ماده ۲ و مواد ۳-۷-۸-۱۰ موافقت نمود و سایر موارد را با دلائلی رد کرد.

اعلامیه نخست وزیر (۱)

در پایان مذاکرات قوام السلطنه نخست وزیر با نمایندگان آذربایجان

(۱) عین متن اعلامیه نخست وزیر .

« در این موقع که افکار عمومی منتظر و متوجه جریان مذاکرات بین دولت و نمایندگان آذربایجان میباشد لازم میدانم نتیجه مذاکرات پانزده روزه اخیر را باستحضار عامه رسانیده »
« تا اذهان عمومی را بوسیله تشریح حقایق روشن سازم » .

بقیه در صفحه بعد

اعلامیه ای از طرف دولت منتشر و جریان برای اطلاع عامه اعلام گردید .

بقیه از صفحه قبل

« بر خود آقایان نمایندگان و اهالی آذربایجان که بتهران آمده اند پوشیده نیست که «
« اینجانب با کمال حسن نیت و رویه مسالمت بمنظور حل مسائل مورد بحث مساعی لازم را «
« مبذول داشته و کوشش نمودم که در حدود قوانین موضوعه مملکت تقاضاهای آقایان نمایندگان «
« آذربایجان را تأمین نمایم . بطوریکه پس از صدور ابلاغیه مورخه ۲۵/۲/۸ و انتشار مواد «
« هفتگانه دولت از طرف بعضی محافل مورد ایراد واقع شدم که تصور نمودند رویه اینجانب «
« حتی از حدود قوانین موضوعه نیز تجاوز نموده است در نتیجه مذاکرات ۱۵ روزه اخیر با «
« آنکه از حسن نیت آقایان نمایندگان آذربایجان اعتماد داشته و دارم متأسفم که بعضی از «
« تقاضای آنان از حدود اختیارات قانونی و مواد هفتگانه دولت خارج بود و بدین جهت «
« تا پیدا شدن راه حل جریان مذاکرات ناچار بتعویق افتاد و آقایان نمایندگان به تبریز «
« مراجعت نمودند .»

« موادی که تقاضاهای نمایندگان اهالی آذربایجان با اختیارات قانونی و مواد «
« هفتگانه دولت منایرت داشته بقراردیل میباشد :»

« ۱ - طبق ماده ۲ ابلاغیه مورخه ۲۵/۲/۸ مقرر شده بود که نصب فرماندهان قوای «
« نظامی و ژاندارمری از طرف دولت بعمل آید و حال آنکه نمایندگان آذربایجان معتقد بودند «
« که تعیین فرماندهان مزبور باید با پیشنهاد انجمن ایالتی و تصویب دولت صورت گیرد . «
« موضوع تقسیم اراضی خالصجات دولتی و انتقال میان زارعین که در تحولات اخیر «
« آذربایجان صورت گرفته طبق قوانین موضوعه باید از طرف مجلس شورایی ملی تشفیذ گردد «
« و اتخاذ تصمیم راجع بان از حدود اختیارات قانونی دولت خارج میباشد . موارد فوق و بعضی «
« مسائل دیگر مورد بحث و مذاکره قرار گرفت و چون نسبت با اکثر موارد مزبور می بایست «
« از طرف مجلس شورایی ملی تعیین تکلیف شود لذا بدون اینکه تصمیمی فعلاً اتخاذ گردد آقایان «
« نمایندگان اهالی آذربایجان برای دادن گزارش و کسب تکلیف به تبریز مراجعت نمودند . «
« نظر باینکه اینجانب با کمال حسن نیت و مسالمت مایل بحل مسائل مورد بحث میباشم «
« بدیهی است برای ادامه مذاکره و حل این مشکل بوسیله اتخاذ تدابیری که با قوانین کشور «
« منایرت نداشته باشد حاضر خواهم بود و چون موافق مقررات قانون و بادر نظر گرفتن «
« تمهید دولت طبق موافقت نامه های متبادله با دولت اتحاد جماهیر شوروی راجع به نفت شمال «
« که مجلس پانزدهم را در مدت ۷ ماه از تاریخ امضاء موافقت نامه های مزبور تشکیل دهد «
« باید هر چه زودتر انتخابات عمومی را در تمام کشور اعلام نمود . «

« انتظار دارم آقایان نمایندگان آذربایجان تسهیلات لازم را فراهم نمایند تا دولت «

بقیه در صفحه بعد

دولت از لحاظ اینکه شاید باروش مسالمت آمیز واحتر از ازبرادر کشی بتواند این معما را حل کند همیتی تحت سرپرستی مظفر فیروز که وزیر کار و تبلیغات بود و نیز معاونت سیاسی نخست وزیر وقت را بعهده داشت و سرلشگر عبدالله هدایت معاون وزارت جنگ و سر تیم محمدعلی علوی مقدم و موسوی زاده و مهندس خسرو هدایت و نماینده اداره تبلیغات و دو نفر منشی در روز ۳۱/۳/۳۵ با هواپیما به تبریز اعزام داشت این هیئت در تبریز مورد استقبال گرم قرار گرفته و پس از یک سلسله مذاکرات بالاخره در ساعت ۲۲ روز ۲۳/۳/۳۵ موافقت نامه‌ای (۱) بعنوان توضیح و تکمیل مواد هفتگانه

بقیه از صفحه قبل

« طبق مقررات قانونی بتواند انتخابات عمومی را اعلام نموده و اهالی آذربایجان نمایندگان «
« خود را آزادانه انتخاب و بمرکز اعزام دارند . »
« امیدوارم با حسن نیت و وطن پرستی که در نمایندگان اهالی آذربایجان احساس «
« نموده ام موجباتی فراهم شود که نگرانی عمومی بر طرف و بادر نظر گرفتن وظایف قانونی «
« دولت مشکلات فعلی از هر جهت مرتفع گردد . »

نخست وزیر

قوام السلطنه

(۱) موافقتنامه هیئت اعزامی مرکز و نمایندگان آذربایجان در روز شنبه ۲۵/۳/۳۲۵
« در نتیجه مذاکرات بین دولت و نمایندگان آذربایجان و با توجه بمواد هفتگانه «
« ابلاغیه مورخه دوم اردیبهشت ماه ۱۳۲۵ دولت که مورد قبول نمایندگان مزبور واقع گردیده «
« و در نتیجه تبادل افکار توافق نظر حاصل شده که مواد زیر بعنوان توضیح و مکمل آن تنظیم «
« گردیده بموقع اجرا گذارده شود : «
« ماده ۱ - نسبت بمقادیر ماده اول ابلاغیه صادره دولت موافقت حاصل شد که جمله «
« زیر بان اضافه گردد (رئیس دارائی نیز بنا بر پیشنهاد انجمن ایالتی و تصویب دولت تعیین «
« خواهد شد .) «

« ماده ۲ - چون در ماده ۲ ابلاغیه دولت مقرر گردیده که تعیین استاندار با جلب نظر «
« انجمن ایالتی بادولت خواهد بود بمنظور اجرای اصل مزبور موافقت حاصل شد که وزارت «

بقیه در صفحه بعد

ابلاغیه مورخه دوم اردیبهشت ۱۳۲۵ بین طرفین امضاء و مبادله گردید که مظفر فیروز منقاد قرارداد مزبور را همان شب از رادیو تبریز انتشار داد ولی باز هم چون مذاکرات

بقیه از صفحه قبل

« کشور استاندار را از میان چند نفر که انجمن ایالتی معرفی خواهد نمود برای تصویب « بدولت پیشنهاد نماید . »

« ماده ۳ - نظر بتحولات اخیر در آذربایجان دولت سازمان فعلی را که بعنوان مجلس « ملی آذربایجان انتخاب و تشکیل شده است بمنزله انجمن ایالتی آذربایجان خواهد شناخت « و پس از تشکیل مجلس پانزدهم و تصویب قانون جدید انجمن ایالتی و ولایتی که از طرف « دولت پیشنهاد خواهد شد . انتخاب انجمن ایالتی آذربایجان طبق قانون مصوبه شروع « خواهد شد . »

« ماده ۴ - برای تعیین تکلیف قوای محلی و فرماندهان آن که در نتیجه تحول نهضت « آذربایجان نفرات آن از افراد نظام و وظیفه احضار گردیده اند و با امضای این قرارداد « جزء ارتش ایران محسوب میشوند موافقت حاصل شد کمیسیونی از نمایندگان دولت جناب « آقای قوام السلطنه و انجمن ایالتی آذربایجان در محل تشکیل و راه حل آنرا هر چه زودتر « جهت تصویب پیشنهاد نمایند . »

« ماده ۵ - نسبت بوضع مالی آذربایجان موافقت حاصل گردید ۷۵ درصد از عواید « آذربایجان جهت مخارج محلی اختصاص و (۲۵ درصد) جهت مخارج عمومی کلیه کشور « ایران بمرکز فرستاده شود . »

« تبصره ۱ - مخارج و عواید ادارات پست و تلگراف و گمرک و راه آهن و کشتیرانی « دریاچه ارومیه مستثنی بوده و مخارج و عواید آن کاملاً برعهده و منحصر بدولت خواهد بود « توضیح اینکه تلگرافات انجمن های ایالتی و ولایتی و دوائر دولتی آذربایجان مجاناً میخا بره « خواهد شد . »

« تبصره ۲ - ساختمان و تعمیر راه های شوسه اساسی برعهده دولت و احداث و تعمیر « راه های فرعی و محلی برعهده انجمن ایالتی آذربایجان است . »

« تبصره ۳ - دولت برای قدردانی از خدمات برجسته آذربایجان بمشروطیت ایران « و بمنظور حق شناسی از فداکارهاییکه مردم غیور آذربایجان در راه استقرار دموکراسی و « آزادی نموده اند قبول نموده که ۲۵ درصد از عواید گمرکی آذربایجان را جهت تأمین « مصارف دانشگاه آذربایجان اختصاص داده شود . »

« ماده ۶ - دولت قبول میکند که امتداد راه آهن میانه تا تبریز را هر چه زودتر شروع « و در اسرع وقت انجام دهد . »

« بدیهی است که جهت این امر کارگران و متخصصین آذربایجانی حق تقدم خواهند « داشت . »

تبریز و قراردادهای منعقد شده به نتیجه مطلوب نرسیده و قرار شده بود مذاکرات ضمن

بقیه از صفحه قبل

« ماده ۷ - قوای داوطلبی که غیر از نظام وظیفه بنام فدائی در آذربایجان تشکیل شده »
« بژاندارمری تبدیل میگردد و برای تعیین تکلیف قوای انتظامی مزبور همچنین تعیین »
« فرماندهان موافقت حاصل شد که کمیسیونی از نمایندگان دولت جناب آقای قوام السلطنه »
« وانجمن ایالتی آذربایجان در محل تشکیل و هر چه زودتر راه حل آنرا جهت تصویب پیشنهاد »
« نماید . »

« تبصره - نظر باینکه در سنوات اخیر بر اثر بعضی اعمال نام امنیه و ژاندارمری در »
« پیشگاه افکار عمومی ایران خصوصاً آذربایجان احساسات مخالف و نامناسبی نموده است »
« و نظر باینکه رئیس دولت شخصاً فرماندهی این سازمان را اخیراً عهده دار گردیده و انتظار »
« آغاز اصلاحات و تصفیه این اداره از عناصر ناصالح می رود موافقت شد که احساسات عمومی و »
« مخصوصاً اهالی آذربایجان نسبت به ژاندارمری باستحضار رئیس دولت برسد تا برای تغییر »
« اسم آن و انتخاب نام مناسب جهت سازمان مزبور تصمیمات مقتضی را اتخاذ فرمایند . »

« ماده ۸ - نسبت باراضی که در نتیجه نهضت دعو کراتیک آذربایجان میان دهقانان »
« وزارعین تقسیم گردیده آنچه مربوط بخالصجات دولتی است چون دولت با تقسیم خالصجات »
« میان دهقانان وزارعین در تمام کشور اصولاً موافق است اجرای آنرا بلا مانع دانسته و لایحه »
« مربوط آن در اولین فرصت برای تصویب بمجلس شورایی پیشنهاد خواهد نمود و آنچه »
« از اراضی غیر در نتیجه تحولات اخیر آذربایجان بین رعایا تقسیم شده موافقت حاصل شد »
« که جهت جبران خسارات مالکین یا تعویض املاک آنها کمیسیونی از نمایندگان دولت جناب »
« آقای قوام السلطنه و نمایندگان انجمن ایالتی تشکیل و راه حل را جهت تصویب پیشنهاد »
« نماید . »

« ماده ۹ - دولت موافقت میکند با افتتاح مجلس پانزدهم لایحه قانونی انتخابات »
« را که روی اصل آزادی و دموکراسی یعنی با تأمین رأی عمومی مخفی - مستقیم متناسب و »
« متساوی که شامل نسوان هم باشد تنظیم و قبول آنرا بقید فوریت خواستار شود دولت همچنین »
« قبول می نماید بمنظور ازدیاد نمایندگان آذربایجان و سایر نقاط کشور به تناسب اهالی نقاط »
« مختلف بمجرد افتتاح مجلس پانزدهم لایحه قانونی را پیشنهاد و بقید دو فوریت تقاضای »
« آنرا بنماید تا پس از تصویب بوسیله انتخابات کسری نمایندگان نقاط مزبور تعیین و بمجلس »
« اعزام گردند . »

« ماده ۱۰ - ایالت آذربایجان عبارتست از استانهای ۳ و ۴ خواهد بود . »
« ماده ۱۱ - دولت موافقت دارد که جهت تأمین حسن جریان امور آذربایجان شورای »
« اداری از استاندار و رؤسای ادارات و هیئت رئیس انجمن ایالتی تشکیل و انجام وظیفه نماید . »
« ماده ۱۲ - بماده ۱۳ ابلاغیه مورخه ۲ اردیبهشت ماه ۱۳۲۵ که از لحاظ تعیین »
« تکلیف مدارس متوسطه و عالی دارای ابهام میباشد جمله زیر اضافه می گردد در مدارس متوسطه »
بقیه در صفحه بعد

اعزام هیئتی در تهران ادامه یابد تا بلکه بتواند به نتیجه قطعی نائل گردند لذا هیئتی مرکب از اشخاص زیر :

۱ - میرزا علی شبستری	صدر فرقه دمو کرات .
۲ - سلام الله جاوید	استاندار آذربایجان .
۳ - صادق پادگان	رئیس سابق حزب توده .
۴ - ژنرال محمود پناهیان	رئیس ستاد قوای دمو کرات .
۵ - سرهنگ یوسف مرتنوی	افسر فرقه دمو کرات .

در تاریخ ۳۰ مرداد ماه ۱۳۲۵ تهران وارد شدند . با ورود این هیئت بتهران هیاهو و تظاهرات بسیار بعمل آمد و روزنامه های موافق دولت و مخالفینی که عموماً متناسب بفرقه دمو کرات آذربایجان یا احزاب دست چپ بودند همیشه منتظر و

بقیه از صفحه قبل

- « وعالیه تدریس بدو زبان فارسی و آذربایجانی طبق برنامه وزارت فرهنگ که با در نظر «
« گرفتن شرایط زمان و مکان اصلاح و موافق موازین دمو کراتیک و اصول مترقی جدید تنظیم «
« گردیده تدریس خواهد شد . »
« ماده ۱۳ - دولت موافقت دارد که اکراد مقیم آذربایجان از مزایای این موافقت «
« نامه بر خوردار بوده و طبق ماده ۳ ابلاغیه دولت تا کلاس پنجم ابتدائی بزبان خودشان «
« تدریس نماید . اقلیت های مستقیم آذربایجان از قبیل آسوری ارمنی حق خواهند داشت «
« تا کلاس ۵ ابتدائی را بزبان خود تدریس نماید . »
« ماده ۱۴ - چون دولت در نظر دارد قانون انتخابات جدید شهرداری ها را جهت «
« تمام ایران روی اصول دمو کراسی یعنی رأی عمومی - مخفی - مستقیم و مساوی بمجلس «
« پانزده پیشنهاد نماید ، بمجرد تصویب قانون مزبور انتخابات و انتخاب جدید انجمن «
« شهرداری ها در آذربایجان و تمام نقاط ایران شروع خواهد شد و تا تصویب قانون مزبور «
« انتخابات جدید انجمن شهرداری فعلی آذربایجان وظایف خود را انجام خواهند داد . »
« ماده ۱۵ - این موافقت نامه در دو نسخه تنظیم و مبادله گردید و پس از تصویب هیئت «
« دولت و انجمن ایالتی آذربایجان بموقع اجرا گذارده خواهد شد . »

تبریز بتاريخ ۲۳ خرداد ۱۳۲۵

مظفر فیروز پیشه وری

مترصد بودند تا وسیله‌ای بدست آورند و تظاهر وهیاهوئی بنمایند ورود این هیئت را مغتنم شمرده وبنشر مقالات مبادرت ورزیدند .

مذاکرات با هیئت اعزامی آذربایجان

پس ازورود هیئت بهران، نخست وزیرقوام السلطنه جلسه‌ای با حضور آنها تشکیل داد وشروع برسیدگی به تقاضاهای این هیئت نمود.
وزیر جنگ - رئیس ستاد ارتش ومعاون وزارت جنگ نیز شرکت داشتند .
مذاکرات درپیرامون مسائل نظامی ومطالبی که در آذربایجان با رفتن هیئت ازتهران حل نشده بود بشرح زیردورمیزد:

۱ - برسمیت شناختن افسران ارتش آذربایجان بشرح زیر:

۱۶۰ تن از افسران فراری ارتش مرکزی هر یک بادودرجه بالاتر ازدرجه ایکه در ارتش شاهنشاهی داشتند .

۳۵۰ تن از مهاجرین که هر یک درجاتی زده بودند و ۴ نفر از آنها دارای رتبه سرتیپی بودند، از جمله غلام یحیی و کبیری وسیف قاضی .

۳۰۰ تن از گروهبانان که آموزشگاه یا دانشکده تبریز را در مدت چندماه طی کرده وستوان ۲ شناخته شده بودند ومن حیث المجموع ۸۱۰ تن افسران فرقه از طرف ارتش برسمیت شناخته شوند .

۲ - حکومت تهران بودجه کامل لشکر آذربایجان را طبق نظر حکومت آذربایجان پذیرد ودرسال یکصدوپنجاه میلیون ریال اعتبار کامل آن قوا را بپردازد .

۳ - فرمانده لشکرو تیپها باید با نظر انجمن ایالتی آذربایجان تعیین شوند .

۴ - افراد وظیفه آذربایجان باید فقط در آذربایجان بخدمت گمارده شوند وبجای دیگر اعزام نگردند .

۵ - در صورتیکه عملیاتی در ایران پیش آمدنماید، در صورت تصویب انجمن ایالتی ممکن است قوای آذربایجان در آن شرکت نماید .

۶ - افسران آذربایجان بهیچ جا منتقل نشوند واحدی از افسران ارتش هم بدون نظر انجمن ایالتی به آذربایجان منتقل نگردند .

بطور خلاصه نظر فرقه دموکرات آذربایجان بر این بود که ارتشی از عناصر مورد نظر و توجه خود تشکیل دهد، که حکومت مرکزی بهیچوجه در آن مداخله نکند و حتی حق کوچکترین استفاده و صدور دستوری را هم بآن نداشته باشد و فقط یکصد و پنجاه میلیون ریال اعتبار سالانه آنرا بپردازد و کلیه احتیاجات آن قوا را از لحاظ سازوبرگ - اسلحه و مهمات مطابق نظر و تقاضای حکومت آذربایجان تأمین نماید .
اولین جلسه مذاکره با حضور آقای نخست وزیر و عضویت وزیر جنگ ، سپهبد امیر احمدی ، رئیس ستاد ارتش سرلشگر رزم آرا و معاون وزارت جنگ سرلشگر عبدالله هدایت در منزل نخست وزیر تشکیل و پس از قرائت کلیه پیشنهادات رئیس ستاد ارتش سرلشگر رزم آرا اظهار داشت:

« این پیشنهادات بنا بر آنچه توجه و ملاحظه میشود، متضمن حکم قطعی انحلال « ارتش ایران است. زیرا افسرانی که اسم برده شد، جز پناهیان که حاضر میباشد، « عموماً افسرانی هستند که از ارتش ایران فرار و بر ضد حکومت مرکزی قیام کرده اند و تمام افسران از سوء اعمال و رفتار آنها با خبر میباشند . پذیرفتن چنین « عناصری با اسم افسر، بزرگترین لطمه را بارتش وارد خواهد ساخت .
« از طرف دیگر درجه دادن به بعضی اشخاص از لحاظ احتیاج و فنی بودن، « بر خلاف مقررات ارتش است و بهیچوجه نمیتوان آنها را با این درجات پذیرفت .
« راجع بگروه بانانی که افسر شده و یا دانشکده افسری را دیده اند. بایستی دید اولاً « حائز شرایط هستند یا خیر بعداً هم باید امتحانات لازم از آنها بشود و در غیر این صورت « بهیچوجه پذیرفتن این پیشنهادات برای ارتش ایران مقدور نیست و قبول چنین « پیشنهادهائی بمنزله خیانت رسمی بکشور و تاریخ ایران خواهد بود . »

مظفر فیروز در این جلسات طرفداری بسیاری از نمایندگان آذربایجان کرد

و بعداً هم فشار شدیدی برای قبول این پیشنهادهای غیر قابل قبول بهیئت دولت وارد می آورد ولی مقامات نظامی مخالفت می نمودند.

مظفر فیروز پس از آنکه با ایستادگی مقامات نظامی روبرو گردید پیشنهاد کرد که تصویب نامه‌ای از هیئت دولت بگذرد و بدرجات افسران فرقه دموکرات رسمیت داده شود ولی هیئت نمایندگان چون میدانستند این تصویب نامه ارزشی ندارد پافشاری کردند که با تصویب اعلیحضرت همایون شاهنشاهی باشد.

بهمن جهت روزی مظفر فیروز با نمایندگان آذربایجان بحضور شاهنشاه مشرف شدند پس از معرفی آنها رسماً تصویب درجات منظور را از پیشگاه شاهانه تقاضا نمودند در مقابل این تقاضا اعلیحضرت همایون محمد رضا شاه پهلوی شاهنشاه ایران چنین فرمودند.

« بهیچ قیمت من با دادن چنین اجازه‌ای که برخلاف مقررات ارتش »
« میباشد نمیتوانم موافقت نمایم »

بلافاصله اعلیحضرت همایونی وزیر جنگ و رئیس ستاد ارتش را احضار کردند و فرمودند :

« بهما چنین پیشنهادهائی داده شد ولی باید بدانید که این پیشنهادهای »
« متضمن خیانت مسلم بکشور و میهن است من بهیچوجه آنرا نمی پذیرم »
« و با تمام قوادر خواهم کرد چه بمیهن و ارتش علاقمندم و حتی حاضر م »
« از سلطنت در صورت اجبار کناره گیری کنم ولی اقدامی که بضرر کشور »
« و ارتش باشد مرتکب نشوم »

نخست وزیر و مظفر فیروز آنچه در قدرت داشتند برای بتصویب رساندن پیشنهادات فرقه دموکرات سعی و جدیت نموده و حتی نخست وزیر روی پای شاهنشاه افتاده و التماس و تضرع کرد که درخواستهای پیشنهادی پذیرفته شود ولی اعلیحضرت همایونی فرمودند :

« من ترجیح میدهم دستم قطع شود و چنین فرمانی را امضا نکنم »

نخست وزیر اجازه خواست به مسئولیت خود اینکار را انجام دهد ولی اعلیحضرت همایونی بشدت مخالفت کردند.

در هر حال اوامر شاهانه و مقاومت سخت و شدید معظم له و ایستادگی سایر مقامات نظامی کوچکترین راه موافقتی نشان نداد.

چون هیئت با یأس و ناامیدی مواجه شد از مقامات خارجی کمک خواستند در نتیجه روزی مقامات رسمی خارجی با حضور نخست وزیر و رئیس ستاد جناباً قبول تقاضاهای نظامی هیئت را خواستار شدند ولی رئیس ستاد ارتش عدم امکان اجرای این تقاضاها را تشریح و گوشزد نمود که قبول این پیشنهادهای متضمن تخریب قطعی ارتش است و بهیچ صورت نمیتوان آنها را قبول کرد.

در نتیجه دولت با اکثر پیشنهادهای هیئت اعزامی موافقت ننمود و نمایندگان آذربایجان بدون گرفتن نتیجه به تبریز مراجعت کردند.

تشکیل حزب دموکرات ایران (۱)

روسها تحت تأثیر مذاکرات شورای امنیت سازمان ملل متحد شروع به تخلیه خاک ایران کردند و این موضوع از طرف دولت قوام تأیید و بدنبال آن مخابره شد. چون اقدامات دامنهدار قوام مستلزم کارهایی در زمینه حزب و جمعیت نیز بود که در مقابل حزب توده و فرقه دموکرات پیشه‌وری انجام گیرد لذا قوام روز هشتم تیر ماه تشکیل

(۱) قوام السلطنه از بدو تشکیل دولت خود بمنظور مبارزه با توده‌ایها درصدد برآمد تا علاوه بر تشکیل حزب دموکرات سازمان کارگری نیز تشکیل دهد. و بهمین مناسبت در سال ۱۳۲۵ اتحادیه سندیکاهای کارگران و کشاورزان ایران را بنام اسکی «ا - س - ک - ای» تشکیل داد. این اتحادیه در ابتدای تشکیل عملاً وابسته بحزب دموکرات قوام السلطنه بود در این اتحادیه عده‌ای از کارگران ناراضی جمع شده و ضمن فعالیت خود با شورای متحده مبارزه میکردند. این اتحادیه از نظر بین المللی وابسته بکنفدراسیون سندیکاهای آزاد جهانی و کارشده بود:

La Confédération International des Syndicats Libres

حزب دموکرات ایران را برهبری خود اعلام داشت و اینکار برای حزب توده بسیار گران آمد زیرا گذشته از اینکه حزب مزبور چشم دیدن و فعالیت حزب دیگری را نداشت و فهمید که دوره زوال قدرتش فرا میرسد زیرا عده‌ای از مردم بلا تکلیف وعده زیاد دیگری هم در حزب جدید التاسیس ثبت نام کردند و با این ترتیب سدی در راه پیشرفت حزب توده بوجود آمد.

روز ۲۳ تیرماه حزب توده در خوزستان اعتصاب دیگری تحت این عنوان که شرکت نفت نباید در امور سیاسی ایران مداخله کند برپا کرد هدف اصلی و اساسی آن بود که نظر جهانیان را از دخالت روسها در ایران و مسئله آذربایجان بنقطه دیگری علیه انگلستان جلب کند در مذاکرات سیاسی بین المللی معمولاً روسها ضمن اینکه خود را یکدنده نشان میدهند پیوسته حاضر بانجام معامله هستند. برای آنکه در معامله آتی آذربایجان را ببرند دست به تحریکات علیه انگلستان در جنوب میزدند تا بلکه با «عقب نشینی» از جنوب شمال را در دست نگهدارند. گویا اینکه این نقشه آنها نیز نگرفت ولی عده‌ای کارگر بیچاره در خوزستان شهید راه این مانور سیاسی شدند و بقتل رسیدند و در آن استان حکومت نظامی اعلام گردید.

وزرای حزب توده در کابینه قوام السلطنه (۱)

بطوریکه گفته شد با چنین نقشه و فکری قوام السلطنه در تاریخ دهم مرداد

(۱) کابینه قوام السلطنه عبارت بودند از :

- ۱ - سپهبد امیراحمدی وزیر جنگ
- ۲ - عبدالحسین هژیر وزیر دارائی
- ۳ - الهیار صالح وزیر دادگستری
- ۴ - سر لشکر فیروز وزیر راه
- ۵ - نوشیروان سپهبدی وزیر مشاور
- ۶ - دکتر منوچهر اقبال وزیر پست و تلگراف
- ۷ - مظفر فیروز وزیر کار و تبلیغات « با حفظ سمت معاونت سیاسی و پارلمانی »
- ۸ - شمس الدین امیرعلائی وزیر کشاورزی
- ۹ - دکتر مرتضی یزدی وزیر بهداری
- ۱۰ - ایرج اسکندری وزیر بازرگانی و پیشه و هنر
- ۱۱ - دکتر فریدون کشاورز وزیر فرهنگ
- ۱۲ - وزارت امور خارجه و کشور را آقای نخست وزیر شخصاً عهده دار شدند.

ماه ۱۳۲۵ کابینه خود را ترمیم نمود و سه وزیر توده‌ای بهمکاری در دولت دعوت کرد. سه وزیر مذکور عبارت بودند از: ایرج اسکندری وزیر بازرگانی و پیشه و هنر دکترفریدون کشاورز وزیر فرهنگ دکت مرتضی یزدی وزیر بهداری. (۱)

با این ترتیب حزب توده هم در دولت و هم در مجلس و هم بخيال خود در میان کارگران و دهقانان و روشنفکران نفوذ داشت و چنان دچار غرور بی پایه و اساسی شده بود که نورالدین الموتی دبیر کمیته مرکزی حزب توده در يك سخنرانی عده اعضاء حزب مزبور را به يك ميليون نفر تخمین زد: «چه میشود کرد که چند صفر حقیر را در کنار راست عدد حقیقی گذاشته بودند».

دکت یزدی داستان معروف سر شتر که بخیمه رفت بدنش نیز خواهد رفت بر زبان راند و در این ایام با استفاده از شورشهای آذربایجان و اقدامات معتدل قوام و ورود وزرای توده‌ای در کابینه حزب توده سازمان خود را رو به توسعه میبرد.

وزارت پیشه و هنر ایرج اسکندری عملاً تصام کارخانجات دولتی را در بست بحزب توده سپرده بود و در فرهنگ تبلیغات توده‌ایها رو بتر اید و توسعه میرفت تصفیه های دامنه داری در سه وزارتخانه توده‌ای انجام میگرفت و جمععی که دچار تصفیه نمیشدند مرعوب می گشتند و اشخاص شرور و ماجراجوئی مانند کریم پور شیرازی پست مهمی در وزارت بهداری اشغال مینمود. تعداد اعضاء حزب توده در این دوره که اوج قدرت حزب مزبور محسوب میشد در تهران به پنج الی شش هزار نفر رسید و در ولایات (غیر از آذربایجان و کردستان که دیگر در آنجا حزب توده وجود نداشت) بهمین تعداد بالغ شد .

شورای متحده همچنان مدعی بود که تمام کارگران را در بر گرفته ولی این ادعا با حقیقت خیلی فاصله داشت تعداد اعضاء اتحادیه دهقانان به ده هزار نفر میرسید زمانی که لوئی سایان دبیر کل سندیکای جهانی کارگران که زیر نظر

(۱) علاوه بر سه وزیر توده‌ای مظفر فیروز که مزدور و سرسپرده بیگانگان در ایران بود

سمت معاونت نخست وزیر و وزارت کار و تبلیغات را نیز برعهده داشت .

مستقیم کمونیزم بین الملل اداره میشد بدعوت شورای متحده بایران آمده بشهرهای صنعتی « غیر از خوزستان » و از جمله بآذربایجان پیشه‌وری رفت.

آخرین قدرت حزب توده و شورای متحده بمنصه ظهور رسید در اینموقع رضا روستا مدعی بود که يك میلیون کارگر عضو شورای متحده هستند . اما واضح بود که این تعداد صرفاً جنبه تبلیغاتی داشته و اغراق آمیز بود و در اینجا باید توضیح زیر را علاوه نمود هر سازمانی چه حزبی و چه اتحادیه‌ای باید طبق مقررات خاصی رویتوسعه رود و اگر از این مقررات عدول شود تعداد « کمیت » برای معرفی آن سازمان کافی نیست زیرا کیفیت همیشه از کمیت مهمتر است و حزب توده بکیفیت ابداً توجهی نمیکرد .

سازمان اتحادیه‌ها ابداً شبیه بسندیکاهای واقعی نبود . نساجی . صنایع اغذیه صنایع ساختمانی و غیره متحد نبودند و بنای کار خود را بر اقتصاد و حمایت از منافع کارگران هر کارخانه و رشته نگذاشته بودند . تمام هدف آنها پیوسته تظاهرات پشت سرهم سیاسی و اختلال در نظام اجتماعی بود .

ارگان رهبری کننده اتحادیه‌ها و شورای متحده هم انتصابی بودند از کنفرانسها و کنگره‌های اتحادیه‌ها خبری نبود رضا روستا مملکتی را که دم دستش بود بکاری برمی گماشت و ملاک شخصیت همان تملق و چاپلوسی بود در حزب توده نیز مملکتین بمقامات اداری و حزبی بالاتری نائل می آمدند و جنجال برداشش مزیت و برتری داشت بطوریکه بعدها خواهیم دید همین گزافه گوئی و تو خالی بودن حزب توده چگونه حزب مزبور را مانند آدمک برفی در مقابل آفتاب آب کرد .

فصل پنجم

نقض قرار داد سه جانبه

از طرف دولت شوروی

بطوریکه قبلاً اشاره شد مهلت شش ماهه متفقین برای تخلیه کشور در تاریخ ۱۱ اسفند ۱۳۲۴ پایان میرسید ولی از تخلیه نیروهای شوروی خبری نبود . دخالت شوروی در امور داخلی ایران همچنان ادامه داشت اعتراضات ایران را دولت شوروی یار د مینمود ویا اصلاً بآن جوابی نمیداد . چند روز قبل از تشکیل کنفرانس وزیران خارجه در مسکو ۱۶ - ۲۶ دسامبر ۱۹۴۵ « ۶ - ۲۶ تیرماه ۱۳۲۴ » مسئله جمهوریهای خود مختار مهاباد و تبریز انجام یافته تلقی شده بود .

استالین درباره خط مشی شوروی نسبت بشمال ایران اینطور اظهار نظر نمود . « منابع نفت باکو می بایستی در مقابل رفتار دشمنانه ایران تأمین شود . » « تصمیم مبنی بر اینکه آیا نیروهای شوروی خاک ایران را ترك کنند بستگی به رفتار » « دولت ایران دارد »

وبالآخره در کنفرانس وزیران خارجه نتوانستند توافق حاصل کنند. دولت ایران برای رسیدگی بادعاهای خود به شورای امنیت شکایت نمود، ویشینسکی نماینده شوروی در شورای امنیت با طرح شکایت دولت ایران مخالفت نمود و اظهار نمود که مسئله آذربایجان

هیچگونه ارتباطی با بودن نیروهای شوروی در ایران ندارد بلکه این امر صرفاً ادعای مردم شمال ایران برای خودمختاری میباشد .

شوروی بدولت ایران اعتراض نمود که درمقابل تبلیغات ضد شوروی در ایران هیچگونه عکس العملی نشان نمیدهد آذربایجان و باکو « منطقه شوروی » ازطرف دشمنان تهدید میشود ویشینسکی تهدید آذربایجان و باکو را بهانه قرار داده تا از توقف نیروهای شوروی در ایران بدون تابعیت از قرار داد ۱۹۴۲ دفاع کند .

شورای امنیت تصمیم خود را به آخر ژانویه ۱۹۴۶ محول نمود قوام السلطنه هنگام مذاکرات درمسکو اطلاع حاصل نمود که شوروی قصد دارد نیروهای خود را درقسمتی ازنقاط ایران نگاه دارد درضمن ازدولت ایران میخواستند که حکومت خود مختاری آذربایجان را برسمیت بشناسد .

در ۲ مارس ۱۹۴۶ « ۱۲ اسفند ۱۳۲۴ » روزیکه برای تخلیه تعیین شده بود نیروهای انگلیسی و امریکائی خاک ایران را ترک نمودند .

مذاکرات قوام السلطنه و استالین در مسکو ادامه داشت با وجود این شوروی حاضر باجرای تعهد خود نبود امریکا و بریتانیا اعتراض کتبی نمودند قوام السلطنه بدون نتیجه از مذاکرات خود با استالین بتهران مراجعت نمود .

وضع ایران کم کم رو بوخامت میرفت حزب توده با تشکیل دموونستراسیون- های عظیم سعی نمود ازرفتن نمایندگان به پارلمان جلوگیری بعمل آورده و در ضمن مانع هر گونه تصمیمی شود .

واحد های تانک شوروی در ایالات شمالی بحرکت در آمدند در اوائل فروردین ۱۳۲۵ احتمال یک انقلاب مسلحانه میرفت .

دولت ایران مجدداً بعلت اینکه شورویها بنا بر اصل قرارداد نیروهای خود را از خاک ایران بیرون نبردند اعتراض نمود ادعای ایران ازطرف دول مختلف بخصوص از طرف کشورهای غربی پشتیبانی شد گرومیکو سعی میکرد با دلایل گوناگون

ازمنا کرات شورای امنیت درباره شکایت ایران جلو گیری بعمل آورد حتی یکدفعه بااعتراض جلسه را ترك نموده بود .

شوروی از نظر دول غرب بعنوان عهد شکن جلوه نمود شوروی بالاخره قبل از اینکه شورای امنیت درباره ادعای ایران تصمیم بگیرد در ۱۵ فروردین ماه ۱۳۳۵ شمسی قراردادی باین شرح بسادولت ایران منعقد نمود .

۱ - نیروهای شوروی می بایستی شش هفته بعد از ۲۴ مارس ۱۹۴۶ خاک ایران را ترك کند .

۲ - يك شركت سهامی نفت شوروی و ایران تشکیل شده و بتصویب پارلمان برسد .

۳ - واقعه آذربایجان امر داخلی ایران قلمداد شود و همچنین قرار داد های صلحجویانه ما بین دولت و خلق آذربایجان بسته شود .

با انعقاد این قرارداد (۱) ارتش سرخ در ۲۰ اردیبهشت ماه ۱۳۳۵ خاک ایران را ترك نمود .

کمونستهای ایران بنا بر این قرارداد از پشتیبانی ارتش سرخ محروم شدند ولی ظاهراً بحد کافی قوی بنظر میرسیدند که از خود دفاع کنند و حتی سازمان خود را بسط و توسعه دهند .

و بدین ترتیب حزب توده پشتیبانی ارتش سرخ را از دست داد و در صدد برآمد که باز با تبلیغات گوناگون جبران این کمبود را بنماید و اعمال قدرت نماید

(۱) نامه سر فرماندهی نیروی شوروی در ایران بدولت قوام السلطنه :

بتاریخ ۴ آوریل ۱۹۴۶ « ۱۵ فروردین ۱۳۲۵ »

جناب آقای نخست وزیر : بدینوسیله محترماً باستحضار جنابعالی میرساند از طرف فرماندهی نیروی شوروی در ایران طبق دستورات واصله تمام عملیات مقدماتی برای اینکه در مدت یکماه و نیم از ۲۴ آوریل ۱۹۴۶ کلیه واحدهای ارتش سرخ مقیم ایران تمام خاک کشور مزبور را تخلیه نماید انجام گردیده است .

با احترامات فائقه

جناب آقای نخست وزیر دولت شاهنشاهی ایران - شهر تهران

لذا بیهانه تأسیس سالگرد حزب توده در روز پانزده مهرماه که جشن مهرگان بود
دمونسترسیون وسیعی در تهران و شهرستانها برآه انداخت.

واقعہ فارس

در سال ۱۳۲۵ تحت عنوان نهضت فارس اقداماتی از طرف قشقاتیها و سایر
سران ایلات جنوب بعمل آمد و بر خوردہائی بین آنان با قوای دولتی رخ داد.
در این موقع دولت چند نفر از متنفذین منجمله مرتضی قلیخان بختیاری و
جہانشاہ صمصام و سیف‌الہ رشیدیان را بازداشت کرد.
سران جنبش فارس تقاضای خود مختاری کرده از دولت وقت درخواست
داشتند کہ دو وزیر از آنها در کابینہ شرکت دهد.

اما قوام السلطنہ با این تقاضا مخالفت میکرد تودہ‌ایها از آن وضع کم کم
دچار سوء ظن شدہ و تصور میکردند کہ جنبش فارس ساخته و پرداختہ حکومت تهران
است.

عناصر تودہ‌ای دربار را در این جریان متہم کردہ و میگفتند کہ درباریان
جنبش فارس را در مقابل جنبش آذربایجان قرار دادہ اند تا اگر بدرخواستہای پیشہ‌وری
ترتیب اثر دادہ نشود و انمود گردد کہ درخواست مخالفان آنها نیز مورد قبول
واقع نشدہ است.

لذا جنبش فارس را مورد حملات شدید قرار دادند و پای خارجی‌ها را در آن
بمیان کشیدند تا اینکه روزہ ۲۵ مهرماہ اعلام شد کہ مذاکرات بین نمایندگان دولت
در شیراز و ناصر قشقاتی بہ نتیجہ مطلوب رسید و بجران فارس بطریق مسالمت آمیزی
پایان پذیرفته است.

جہہ مؤتلفہ احزاب آران‌یخواہ

حل مسالمت آمیز مسئلہ فارس در کابینہ ایجاد دو دستگی کرد بدین ترتیب

که وزرای توده‌ای خواهان سرکوبی عشایر آن سامان بودند ولی سایر وزراء معتقد بودند که حل مسالمت آمیز قضیه فارس بمراتب بهتر از کشتار و خون ریزی افراد بی‌گناه می‌باشد و از این جهت اختلاف بوجود آمد و چون دامنه این اختلاف بالا گرفت قوام کابینه خود را ترمیم نمود و وزرای توده‌ای را کنار گذاشت و اشخاص دیگری را بجای آنها در کابینه خود شرکت داد.

دوره افول حزب توده از همین زمان آغاز شد.

از مدتی پیش طبق موافقتی که با تبریز شده بود دولت و مجلس پوشالی آذربایجان منحل و انجمن ایالتی تشکیل شد و استاندار در آنجا تعیین گردیدد کتر سلام اله جاوید با پیشنهاد پیشه‌وری از طرف قوام السلطنه استاندار آذربایجان و حاج میرزا علی شهبستری رئیس انجمن ایالتی شده بودند. پیشه‌وری در نقش رئیس فرقه همه کاره بود و ائتلافی میان حزب دموکرات ایران و فرقه دموکرات آذربایجان و فرقه دموکرات کردستان و حزب توده و حزب ایران بوجود آمده بود و این ائتلاف احزاب بنام «جبهه مؤتلفه احزاب آزادیخواه» نامیده شد.

روسها علناً از این جبهه دفاع می‌کردند و آنرا بسیره کمونیست‌ها جبهه نمایندگان طبقات کارگروه‌دهقان و خورده بورژوازی و بورژوازی ملی میدانستند اما خروج وزرای توده‌ای از کابینه مبارزه‌ای را میان حزب دموکرات ایران از یکطرف و احزاب دیگر جبهه مؤتلفه از طرف دیگر بوجود آورد.

اما احزاب اخیر الذکر فرمول تازه‌ای را ابداع کرده و پیوسته میگفتند.

«پرونده قوام السلطنه از پرونده حزب دموکرات ایران جدا است»

با این ترتیب مبارزه خود را با حزب دموکرات شدت میدادند. اما به قوام السلطنه همچنان بامید اخذ امتیاز نفت شمال بروسها و سایر هدفهای مسکو تملق میگفتند. جالب اینجاست که این تملق حتی بعد از سقوط فرقه نیز ادامه داشت و فقط وقتی

پایان یافت که مجلس موافقتنامه نعت قوام - سادچیکف را رد کرد و از آن زمان بود که روسها قوام را دشمن خطرناک خواندند و حال آنکه قبلا او را بزرگترین سیاستمدار شرق لقب داده بودند و او را از ریاست انجمن روابط فرهنگی ایران و شوروی نیز طرد کردند .

فصل ششم

جمهوری خود مختار کردستان

دولت شوروی از دیر زمان مراقب اوضاع کردستان بود . و طرفدار تشکیل يك جمهوری مستقل کردستان بود در آن زمان مه‌آباد مرکز تبلیغات شوروی ما بین کردها بود لذا در این راه کوشش بسیاری میگرد تا بالاخره در سال ۱۳۲۴ در کردستان هم مانند آذربایجان بمنظور خود رسید . جنبش کردستان بمجرد از بین رفتن قدرت مرکزیت « سانترالسم » اعلیحضرت رضا شاه کبیر بوجود آمد و در مه‌آباد سال ۱۳۲۲ شمسی کمیته سازمان جوانان کردستان تشکیل شد .

این کمیته ظاهر آذربایران فعالیت سیاسی نداشت ولی اغلب در عراق و ترکیه بین کردها تبلیغات کردستان آزاد مینمود .

کمیته سازمان جوانان کردستان از مجل و مکان روابط فرهنگی شوروی و کردستان بعنوان پایگاه تبلیغات استفاده مینمود در یکی از جشنهایی که در فروردین ۱۳۲۴ شمسی در خانه روابط فرهنگی برگزار شده بود قاضی محمد که بعداً رئیس دولت کردستان شد وارد کمیته سازمان جوانان کردستان گردید او یکی از اعضا بر جسته حزب دموکرات کردستان بود و در میان مردم کردستان نفوذ مذهبی داشت .

روسها از مدت‌ها پیش با او ارتباط داشتند . بکمال شوروی قاضی محمد نماینده مجلس شورای ملی و برادرش سیف قاضی رئیس ژاندارمری این ناحیه شد شورویها

بوسیله قاضی محمد بهانه مناسبی بدست آوردند و بوسیله او میخواستند نقشی را که در آذربایجان بازی شد در کردستان هم ایفا نمایند .

دولت شوروی با کمک حزب دموکرات آذربایجان موفق شد غائله کردستان را بوجود بیاورد بدین منظور در شهریورماه ۱۳۲۴ روسای ایلات متنفذ کردستان و همچنین قاضی محمد و سیف قاضی به تبریز دعوت شدند تا در کنسولگری شوروی ملاقاتی بعمل آورند .

نامبردگان درحالی که خود از جریان بی اطلاع بودند باترن مخصوص بسمت باکو حرکت داده شدند در باکو دبیر اول حزب کمونیست آذربایجان شوروی جعفر باکیروف با آنها ملاقات نمود .

قاضی محمد پس از بازگشت از باکو جلسه ای تشکیل داد و در همان جلسه موجودیت حزب دموکرات کردستان را اعلام نمود .

کردها در قطعنامه‌ای که منتشر کرده بودند همبستگی خود را بخاطر رهائی از دنیای فاشیزم اعلام داشتند .

کردها تقاضای بدست آوردن حقوق اجتماعی را داشته و استفاده از زبان کردی در مدارس و ادارات و همچنین انتخاب اعضای شورای ایالتی کردستان را فوراً خواستار بودند .

اغلب رؤسای طوایف کرد با وجودیکه عضو حزب کومله بودند پس از انحلال آن حزب و تشکیل حزب دموکرات کردستان بعزت و وحشت از نفوذ شوروی اجباراً به این حزب ملحق شدند .

قدرت قاضی محمد بوسیله افراد ایل ملا مصطفی بارزانی که در سال ۱۳۲۴ شمسی با ده هزار نفر مسلح از عراق وارد خاک ایران شده بودند تقویت گردید .

تشکیل دولت کردستان

قاضی محمد در تاریخ ۲۶ آذرماه ۱۳۲۴ « ۱۵ دسامبر ۱۹۴۵ » چند روز بعد از

آنکه دموکراتهای آذربایجان خود مختاری خود را اعلام نمودند از سران ایلات کردستان و رهبران جدید دموکرات برای تشکیل جلسه‌ای در مهاباد دعوت نموده بود در این جلسه ملامصطفی و سه نفر از افسران روسی نیز حضور داشتند .

در همین جلسه قاضی محمد « دولت ملی کردستان » را اعلام نمود و پارلمان ملی با ۱۳ نفر عضو تشکیل شد و در دوم بهمن ماه ۱۳۲۴ شمسی قاضی محمد بمقام رئیس جمهوری کردستان انتخاب گردید .

قاضی محمد وزرای جمهوری خودمختار کردستان را بشرح زیر معرفی نمود

۱ - حاجی بابا شیخ	نخست وزیر
۲ - محمد حسین سیف قاضی	وزیر جنگ
۳ - محمد امین معینی	وزیر کشور
۴ - احمد الهی	وزیر اقتصاد
۵ - کریم احمدین	وزیر پست و تلگراف
۶ - حاجی رحمن ایلیخان زاده	وزیر مشاور
۷ - منافی کریمی	وزیر فرهنگ
۸ - صدیق حیدری	وزیر تبلیغات
۹ - خلیل خسروی	وزیر کار
۱۰ - حاج مصطفی داودی	وزیر تجارت
۱۱ - محمود ولی زاده	وزیر کشاورزی
۱۲ - اسمعیل ایلیخانی زاده	وزیر راه

پنجنفر از رؤسای طوایف کردستان که سیف قاضی و ملامصطفی بارزانی جزو

آنها بودند مقام مارشالی را بدست آوردند و به او نیفورم روسی ملبس شدند .

سروان صلاح الدین کاظم اف اهل قفقاز افسر ارتش شوروی هم با درجه

سرهنگ دومی و نام مستعار کاک آقا در دولت ساختگی کردستان مشغول فعالیت گردید .

بزودی بین دولت های مهاباد و آذربایجان بر سر حکمرانی ناحیه غربی و شرقی دریایچه رضائیه اختلاف پیدا شد .

در فروردین سال ۱۳۲۵ شمسی با توصیه شوروی قرار دادی بین جعفر پیشه وری و قاضی محمد منعقد شد و از آن قرارداد چنین نتیجه حاصل شد که دموکراتها خود را نماینده ملت های مستقل دانستند .

با اینکه مسبب تشکیل هر دو جمهوری دولت شوروی بوده است از لحاظ نوع تسلط با هم اختلاف داشتند در حکومت خود مختار آذربایجان يك ترور کمونیستی حکمفرما بود در صورتیکه در جمهوری مهاباد نه کمونیستها شرکت داشتند و نه پلیس مخفی بوجود آمده بود .

وقتی که دستور حمله با آذربایجان داده شد جمهوری کردستان هم متلاشی گردید و مهاباد در ۲۶ آذرماه ۱۳۲۵ بتصرف دولت درآمد . قاضی محمد و همکاران او بازداشت شدند و قاضی محمد در اسفند ماه ۱۳۲۶ محاکمه و در بازار مهاباد بدار آویخته شد .

ملا مصطفی با افراد بارزانی به شوروی فرار کرد .

در این موقع حزب دموکرات ایران در مجلس شورای ملی اکثریت را بدست آورد سفیر شوروی بدولت ایران فشار وارد میساخت که مجلس قرارداد نفت که در حقیقت یکی از شرایط خروج نیروهای شوروی از ایران بود تصویب کند مجلس ایران در روز ۲۹ مهرماه ۱۳۲۶ پس از بحث طولانی قرار داد نفت را رد کرد .

روز نجات آذربایجان

چنانچه اشاره شد ارتش سرخ در ۲۰ اردیبهشت ماه ۱۳۲۵ خاک ایران را تخلیه و عقب نشینی کردند .

نکات ذیل میتواند علت تصمیم عقب نشینی شوروی را ازایران روشن سازد :

۱ - شوروی خود را برای مقابله جدیدی در اروپا آماده میکرد.

۲ - استالین به اعلامیه دولت آمریکا که شوروی را در صورت حمله بایران بنام متجاوز خوانده بود توجه داشت استالین اگر برتری قوای شوروی را محرز میدانست و یا کمکی را در کنار میدید باین اعلامیه ها واقعی نمی نهاد ولی خوشبختانه وضع داخلی روسیه شوروی و سازمان ارتش سرخ طوری بود که استالین با تمام اصراری که داشت نتوانست کاری انجام دهد .

در این موقع اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران قوام السلطنه را احضار و مقرر فرمودند که کابینه خود را منحل نموده و کابینه جدیدی بدون شرکت اعضاء حزب توده تشکیل دهد و فرمان تجدید انتخابات دوره ۱۵ ملی را در سراسر کشور صادر فرمودند که استان آذربایجان را نیز شامل میشده است که طبعاً طبق دلخواه حکومت خود مختار آذربایجان نبود .

مقارن این زمان دولت شوروی دچار وضع مخصوصی شده بود زیرا هم میخواست از حکومت دست نشانده خود پشتیبانی کند و هم بدین امید که نفت شمال را بچنگ آورند با تهران رابطه حسنه داشته باشد .

در ۱۹ آذر ماه ارتش ایران بر رهبری اعلیحضرت همایون شاهنشاهی بزرگ ارتشتاران در سه ستون بطرف آذربایجان حرکت کرد .

جعفر پیمشه وری که میگفت «مرگ هست ولی باز گشت نیست» ابتدا از مردم آذربایجان برای مبارزه بانیروهای دولتی دعوت نمود ولی مردم آذربایجان نه تنها توجهی بجر فهای او نکردند بلکه از نیروهای دولتی بنام نجات دهنده استقبال بعمل آوردند چون با این ترتیب پیمشه وری موقعیت را حساس تشخیص داد با یارانش فرار را برقرارتر جیح داد و آذربایجان از لوٹ وجود بیگانه پرستان و اخلاص گران پاک

گردید و یکباردیگر استقلال و تمامیت اراضی ایران حفظ شد .
غائله یکساله آذربایجان و کردستان و غوغای آن در سراسر ایران خاتمه یافت
و شکست بزرگی به کمونیزم در ایران وارد آمد . حزب توده بسیار متلاشی شد چون
سازمان باصلاح متشکلش کیفیتی نداشت و هم‌هش کمیت و جنجال بود و فقط سر نیزه
خارجی می‌توانست آنرا بر سر پانگهدارد .

بمنظور درک بیشتر خطری که استقلال و تمامیت ایران را از طریق غائله
آذربایجان و کردستان تهدید میکرد بد نیست که به حملات ناجوانمردانه میرزا
ابراهیموف وزیر فرهنگ آذربایجان شوروی در رساله‌ای بنام « در باره جنبش
دموکراتیک مالی آذربایجان » صفحه ۶۷ توجه کنیم وی چنین مینویسد :

« تاریخ مبارزه خلق آذربایجان بر علیه استبداد ایران طولانی است ، اگر از
« زمانهای دور از دوره‌ایکه مادها اجداد قدیم آذربایجانی ها استقلال خود را از دست
« دادند صفحه تاریخ را ورق بزنیم عصری نمیتوان یافت که در آن آذربایجان
« بر علیه اشغالگران خارجی عصیان و قیامهای خونین نکرده باشد قسمت اعظم
« این قیامها و عصیانها بر ضد مستبدین ایران بوده است زیرا نه اعراب نه ترکها و
« نه مغولها و نه سایر اشغالگران باندازه مستبدین ایران نتوانستند مدت طولانی
« حکمرانی کنند » .

میرزا ابراهیموف از جمله قیام ستارخان در تبریز را قیام ملت آذربایجان بر علیه
تسلط فارسها نامیده و بدین طریق تحریف خائنانهای در تاریخ مشروطیت ایران نموده
است که روح ستارخان و دیگر انقلابیون مشروطیت از آن بیزار است چنانکه میدانیم
مستبدین آن عهد هم آذربایجانی بودند و هم در سایر نقاط ایران مشروطه خواهان
آذربایجان خود را ایرانی دانسته و برای آزادی تمام ایران جانپازی و فداکاری
میکردند .

باید توجه داشت که هرگز آذربایجانی خود را از ایران جدا ندانسته بلکه در طول تاریخ پیوسته مدافع استقلال وطن خود یعنی ایران بوده است . پس از شکست مفتضحانه حکومت پوشالی پیشه‌وری و نجات آذربایجان فرمان عفو عمومی (۱) از طرف اعلیحضرت همایون شاهنشاه محمد رضا شاه پهلوی شرف صدور یافت .

(۱) متن فرمان عفو عمومی بشرح زیر است .

« فرمان عفو عمومی در آذربایجان و کردستان و زنجان . »

« با تأییدات خداوند متعال ما پهلوی شاهنشاه ایران . »

« نظرباینکه آذرماه ۱۳۲۴ در استانهای آذربایجان و کردستان و شهرستان زنجان « حوادثی رخ داده و در اثر آن بعضی از افراد شهر نشین و طوایف آن حدود سوق با اقداماتی « داده شده که از مراتب میهن پرستی و تعصب ملی آنان دور بوده و حالا که مورد تعقیب « واقع شده اند بیم آنرا دارند که مورد دینمردی ما واقع گردند و از آنجائیکه همواره احساسات « میهن پرستانه افراد این مناطق مورد توجه خاص ما بوده و خاطر خطیر ملوکانه ما نیز جز « تأمین رفاه و آسایش اهالی کشور هدف دیگری ندارد و همه وقت معطوف به بسط عدالت « و ترغیب لزوم باطاعت از قوانین مملکت و کوشش کاراست . لذا مقرر میداریم جناب اشرف « نخست وزیر مراحم ملوکانه مارا بعموم اهالی مناطق فوق از شهر نشین و ایل ابلاغ و بآنان « اطمینان بدهند، که در آتی تا وقتی که عمل مخالف قوانین و یا منافی امنیت و آسایش عمومی « مرتکب نشوند مورد عواطف و علاقه ملوکانه ما بوده و از هر قسم تعرض مصون و محفوظ « خواهند بود . »

بتاریخ ۲۴ آبان ماه ۱۳۲۶

اینک متن قانون عفو مرتکبین قضایای آذربایجان و زنجان .

« ماده واحده - کلیه اشخاصیکه در غائله ۱۳۲۴ - ۱۳۲۵ شمسی در استان « آذربایجان و شهرستان زنجان مرتکب جنحه یا جنایت سیاسی یا جنحه یا جنایت عادی « شدند « باستثنای مرتکبین قتل و غارت « و همچنین شرکاء و معاونین آنها اعم از اینکه تحت « تعقیب بوده و یا بموجب حکم قطعی یا غیر قطعی محکوم شده اند و یا اساساً تاکنون مورد « تعقیب قرار نگرفته اند از تعقیب و مجازات معاف میگرددند و هیچگونه آثار کیفری بعمل آنان « مترتب نمیشود . مشمول این قانون نسبت بکسانی از اشخاص مذکور در قسمت اول این ماده « که فعلاً در ممالک خارجه هستند در هر مورد بخصوص موکول به تصویب هیئت وزیران و صدور « فرمان همایونی خواهد بود . »

« هرگاه يك يا چند نفر از کسانیکه بموجب این قانون مشمول عفو عمومی میگرددند «

بقیه در صفحه بعد

فرمان مزبور تأثیر بسزائی در روحیه افراد منطقه آذربایجان و کردستان و زنجان داشته و مردم عموماً از اضطراب و تشویش خاطر رهایی یافته و زندگی عادی خود را از سر گرفتند و این روز را بیاد این پیروزی بزرگ روز نجات آذربایجان نام نهادند .

www.iran-archive.com

بقیه از صفحه قبل

« در ثانی مرتکب جرمی نظیر جرائم مذکور فوق شوند آثار عفو کان لم یکن گشته و جرائم «
« سابق نیز قابل تعقیب و مجازات خواهد بود . »

« مقررات این قانون بهیچوجه در حقوق مدعیان خصوصی مؤثر نیست . »
« کسانی که بر اثر خاتمه غائله آذربایجان خاک ایران را ترک کرده اند و طبق این ماده «
« باید مورد تعقیب قرار گیرند نمیتوانند از مقررات مربوط بمرور زمان استفاده نمایند . »
« تبصره ۱ - عده ای که بنام وزیر در حکومت قلابی پیشه وری شرکت داشته اند مشمول «
« این قانون نخواهد بود . »

« تبصره ۲ - دولت مکلف است بلافاصله پس از تصویب این قانون هیئت مورد اعتمادی «
« را مأمور نماید که در آذربایجان و زنجان بتحقیق بپردازند چنانچه از طرف مأمورین بنام «
« متجاسر یا عضویت فرقه دموکرات و یا نظائر آن وجوهی از مردم دریافت داشته اند باتسلیم «
« مأمورین دولت بداد گاههای مربوطه وجوه مأخوذه را باهالی مسترد داشته و گزارش نهائی «
« خود را توسط دولت بمجلس شورای ملی تقدیم نماید . »

نقل از روزنامه اطلاعات شماره ۶۷۱۲ روز سه شنبه ۲۶ مرداد ماه ۱۳۲۷